

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

**СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ
“РОЛЯТА НА БЪЛГАРСКИТЕ МАЛКИ И СРЕДНИ
ПРЕДПРИЯТИЯ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕТО, РЕАЛИЗАЦИЯТА
И НАБЛЮДЕНИЕТО НА ОГРАНИЧИТЕЛНИТЕ
И КОМПЕНСАТОРНИТЕ МЕРКИ, СВЪРЗАНИ
С ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19”**

Проект „Мисли първо за малките при кризи!“ се осъществява от Института за политики за малки и средни предприятия с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Добро управление“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

<https://www.eufunds.bg/>

ЦЕЛИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целите на изследването са заложи в заданието за неговото изпълнение и са както следва:

1. да установи дали, как и в каква степен българските малки и средни предприятия, представляващи над 95% от всички предприятия у нас **са били включени** в процеса по въвеждане, реализация и наблюдение на ограничителните и компенсаторните мерки, свързани с пандемията от COVID-19;

2. да проследи нагласите и оценките на ключовите заинтересовани страни и да идентифицира **различните групи проблеми** и техните първопричини, както от гледна точка на създаващите и контролиращите изпълнението на мерките в лицето на административните структури на държавните органи, така и от гледна точка на техните адресати – бизнеса и обществеността като цяло;

3. да установи възприятията на целевите групи дали е бил постигнат **необходимият баланс** между ограничителни и компенсаторни мерки и практическите последици от наличието или липсата на такъв баланс.

За постигане целите на изследването са проведени три емпирични изследвания – сред малки и средни предприятия, сред специализирани неправителствени организации, работещи в сферата на икономическото развитие или доброто управление и добрата регулаторна среда за бизнеса и сред представители на държавната администрация.

ПАСПОРТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Методика на извадката

При отделните три изследвания са формирани извадки от три съвкупности:

- първа - малки и средни предприятия (МСП);
- втора - специализирани неправителствени организации (НПО);
- трета - органи на държавната администрация с отношение към изработването и реализацията на ограничителни и компенсаторни мерки.

За малките и средни предприятия при формиране на извадката е търсен баланс по два индикатора, характеризиращи предприятията – район за планиране и отрасъл. Превес е даден на микро и малките предприятия, които не само, че формират изключително висок процент от предприятията в нефинансовия сектор в страната, но и са най-уязвими в кризисни ситуации.

От изследваните **МСП** над три четвърти (77,1%) са с до 10 души служители, тези с до 50 души служители са 14,1% , между 51 и 250 души са 4,9%, а над 250 души – 3,9%.

Повечето от фирмите (80,9%) са с годишен оборот до 2 млн. лв., следват тези с оборот от 2 млн. лв. до 5 млн. лв., които са 13,8%, а предприятията с годишен оборот от 5 млн. лв. до 10 млн. лв. са 3%. Две от анкетираните фирми са с оборот от 10 млн. лв. до 50 млн. лв. годишно, а тези с оборот над 50 млн. лв. на година са 5 фирми. Между половината и две трети (58,8%) от изследваните лица, представители на фирмите, са собственици или членове на ръководствата им. Служителите с управленски функции са 28,4%, а служителите с изпълнителски функции – 12,7%. Между две трети и три четвърти от респондентите (70,6%) са на заеманата от тях в момента на изследването позиция вече над 6 години, под една четвърт (24,2%) – за период от 4 до 6 години, от една до 3 години – 2,9% и до една година – само 1,6%. Т. е. те заемат от достатъчно дълъг период от време длъжностите, на които са в момента на изследването, което означава, че са много добре запознати с проблемите и с дейността на предприятието, в което работят. По своето образователно равнище интервюираните лица се разпределят по следния начин: най-голяма част - над три десети (30,6%) са с образование над средното, но не висше (професионално обучение след средно образование), почти три десети (29,9%) със средно общо и средно професионално образование, около една четвърт (24,3%) с висше образование със степен „магистър“, 12,8% с висше образование със степен „бакалавър“ и 2,3% са със завършено основно образование.

За НПО извадката е съобразена с местонахождението на офиса (при повече от един – на главния офис) и профилът на организацията. Интервюираните представители на НПО са от организации с дейност в областите образование, култура, екология, застъпничество, развитие на гражданското общество, дарителство, младежки дейности, защита на браншови интереси, аналитична и изследователска дейност, местно икономическо развитие. 56% от тях са регистрирани като юридически лица с нестопанска цел (ЮЛНЦ) в обществена полза и 42% - като ЮЛНЦ в частна полза. От интервюираните служители 58% са членове на ръководството на организацията, 28% – служители с управленски функции и 14% – служители с изпълнителски функции. Болшинството от тях - 58% са със стаж на позицията повече от 6 години, 28% – от 3 до 6 години, 8% - от от 1 до 3 години и 6% - до една година. Категорично доминират респондентите с висока степен на образованост – 12% доктори, 61% – магистри, 6% бакалаври, 6% с с образование след средно, но не висше (с някакво професионално обучение след средно). Само 15% са със средно образование. Под това ниво на образованост няма респонденти.

Извадката от представители на **държавната администрация** обхваща регионалните здравни инспекции (РЗИ), регионалните управления по образование (РУО), представители на Министерството на икономиката и индустрията и на Министерството на туризма, органи на

регионалната и местната власт – областни администрации и общински власти. Включените в извадката представители на държавната администрация са служители в много различен тип институции, което не дава възможност за обединяването на отговорите им. Евентуалното групиране по тип и профил на институциите би довело до допълнително намаление на бройките в отделните групи и до пълна невъзможност за проявление на статистическите закони и оттам за научно издържани сравнения между средни величини и относителни дялове. С оглед на това при изложението на информацията от този тип източник се акцентира повече на съдържателните аспекти. От интервюираните служители от държавната администрация повече от една четвърт (27,3%) са членове на съответните ръководства. Още почти половината (45,4%) са служители с управленски функции. Този състав предполага много добра информираност за изпълняваните от институцията дейности. В подкрепа на такова твърдение говори и трудовият им опит на съответната позиция – 54,5% са на нея от повече от 6 години, а още 9% - между 4 и 6 години. Всички интервюирани са с висше образование и притежават магистърска степен.

Обемът на трите извадки е съответно 300, 100 и 150 единици.

Методика на регистрацията

Изследването е реализирано чрез полустандартизирано интервю, в съответствие с правилата за подбор на респонденти. Включването на открити въпроси и възможността за разширяване на информацията дава възможност не само да се очертае картина с количествени параметри, но и да се установят детайли и мотивация.

В хода на изследването стриктно са спазвани етичните принципи при провеждане на социологически изследвания, напълно е гарантирана анонимността на респондентите чрез използване на информацията само в обобщен вид и само за научни цели.

Етапи на изследването

Подготовка на изследването

Разработена е концепция на изследването, включително пълен инструментариум.

В съответствие с формулираната в заданието цел на изследването са подготвени три въпросника за набиране на информация на терен. Те са съгласувани с възложителя и са изработени окончателни варианти.

В съответствие със спецификата на целевата група, въпросите са съответно 29 за МСП, 33 за НПО и 25 за представителите на държавната администрация.

С оглед съдържателно покриване на целите, заложи в заданието, въпросите са структурирани в няколко тематично обособени блока:

- участие в подготовката, въвеждането, изпълнението и контрола на ограничителните мерки във връзка с COVID-19;

- участие в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19;

- последици от ограничителните мерки и преценка за реализираните компенсаторни мерки;

- информация за респондентите.

Въпросникът е тестван сред лица от целевите групи за установяване на съдържателната му, когнитивна и техническа пригодност. Разработени са три макета за въвеждане на информацията и модели за обработката ѝ. Изготвена е подробна инструкция за попълване на въпросниците. Разработен е график на изследването, който да гарантира извършване на работата в зададените срокове.

Реализация на изследването

Осъществени са интервюта с подбор на респонденти според модела за подбор, описан в инструкцията за анкетьори.

Осъществяван е мониторинг на работата на анкетьорите. Осъществен е няколкостепенен контрол на попълнените карти и въведената информация.

Обработката на информацията от количественото изследване е извършена със специализирана програма – SPSS.

Изготвена е визуализация на получените резултати.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

I. УЧАСТИЕ В ПРОЦЕСА ПО ПОДГОТОВКА, ВЪВЕЖДАНЕ И РЕАЛИЗАЦИЯ НА ОГРАНИЧИТЕЛНИТЕ МЕРКИ, СВЪРЗАНИ С ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19

Проучването показва, че почти три четвърти (72,5%) от малките и средните предприятия в България не са били включени в подготовката и въвеждането на ограничителните мерки във връзка с COVID-19. Участвалите в този процес са под една пета (18%), а малко под една десета от представителите на изследваните фирми не знаят дали са били включени.

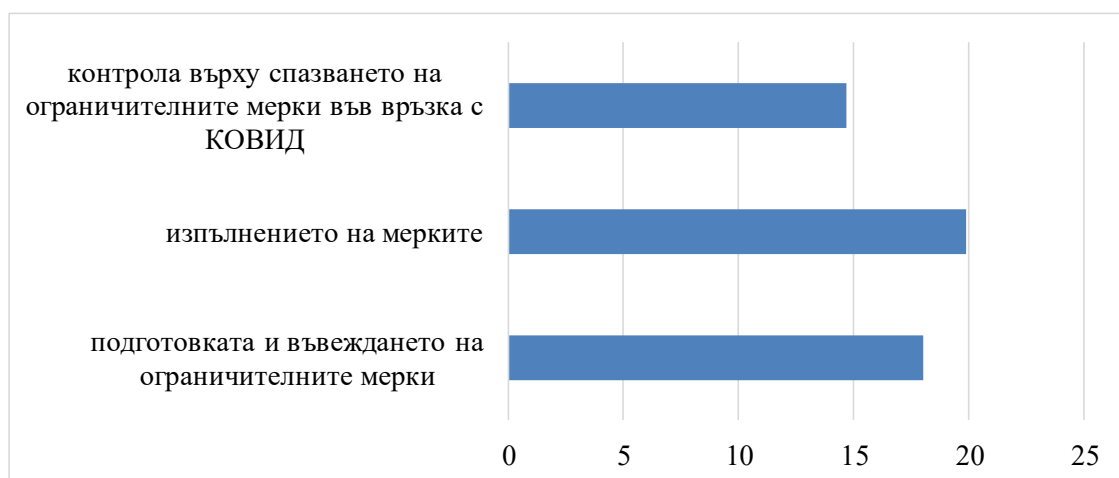
Сходна картина се наблюдава и по отношение на участието им в изпълнението на мерките: участвали са почти една пета (19,9%) от фирмите, по-голямата част от тях, между две трети и три четвърти (70,6%) не са участвали, а около една десета (9,5%) не знаят.

За сметка на нарасналия дял на не включените в наблюдението и контрола върху спазването на приетите мерки (малко над три четвърти – 75,8%) и на леко намаляване на относителния дял на не знаещите (8,8%), с почти 5% намалява делът на фирмите, които са участвали в този процес (14,7%) в сравнение с тези, които са били включени в подготовката, въвеждането и изпълнението на мерките.

Фигура 1

Вашата фирма беше ли включена в:

(отговор „да“, в %)

Интервютата с представители на НПО показват, че и от тях преобладаващата част – между 79% и 80% процента за отделните етапи, не са били включени в подготовката, въвеждането, реализацията и наблюдението на спазване на ограничителните мерки, свързани с пандемията от COVID-19. И при НПО най-малък е дялът (около 19%) на тези, които са били привлечени в контрола по спазване на ограничителните мерки.

Фигура 2

Вашата организация беше ли включена в:

(отговор „да“, в %)

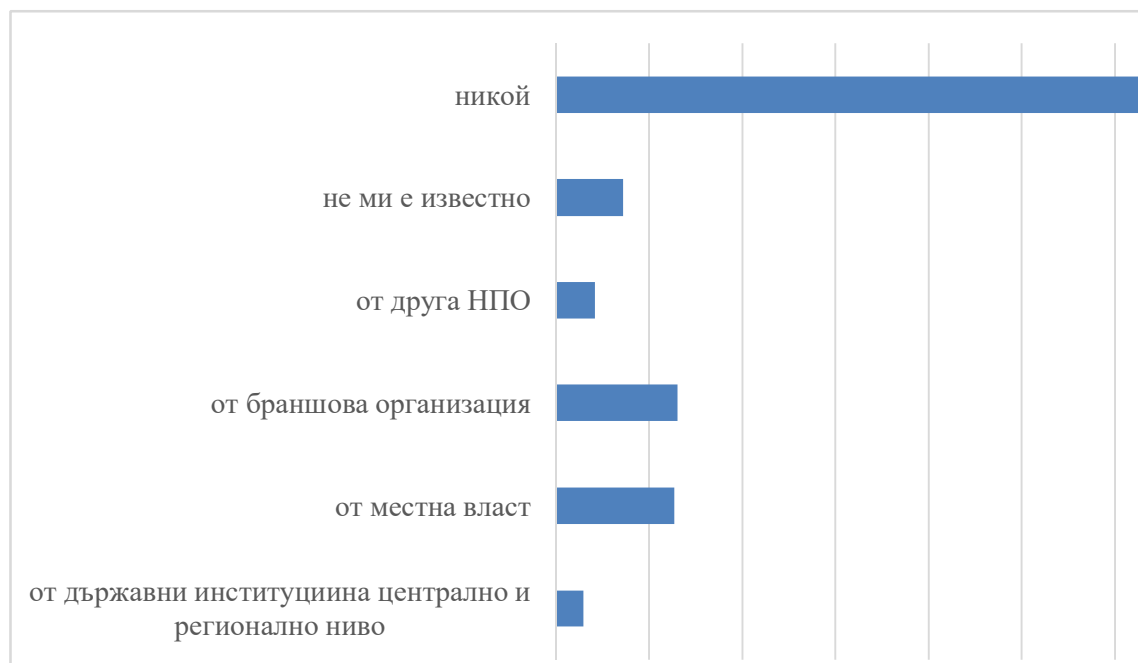

По думите на интервюираните представители на държавната администрация, практически почти всички от участвалите в проучването институции са били включени в някаква степен и форма в подготовката, въвеждането, изпълнението и контрола на ограничителни мерки във връзка с COVID-19. Единични изключения има при РУО и при едно от министерствата, чиито представители са били интервюирани и то само конкретно по отношение на подготовката на ограничителните мерки.

Сред институциите, които са потърсили мнението на малките и средните предприятия при подготовката на ограничителните мерки, на първо място, от 13% от анкетираните, са посочени браншови организации, следвани с незначителна разлика от местната власт – 12,7%. Единици са предприятията, които са били потърсени за мнение от държавни институции на централно и на регионално ниво (2,9%), както и от други НПО (различни от браншовите организации) – 4,2%. Под две трети са тези, които не са били потърсени за мнение (65%), а на 7,2% не им е известно, което означава, че малко под три четвърти (72,2%) не са участвали.

Някой под някаква форма потърси ли фирмата Ви за мнение при подготовката на ограничителните мерки?

(в %)

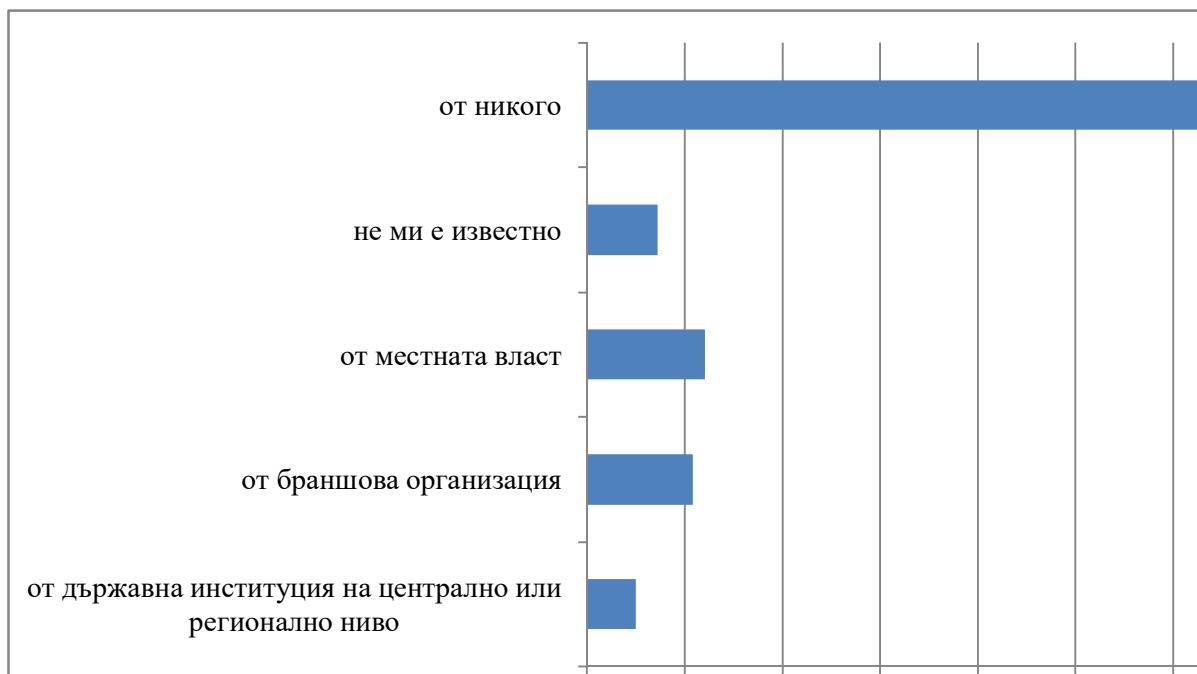

Като логично продължение на отговорите на представителите на НПО на по-общия въпрос, идва и конкретизираната информация за това дали и от кого организациите им са били потърсени за мнение при подготовката на ограничителните мерки. Най-голяма част от тях съобщават, че не са били потърсени от никого. В случаите, когато това е станало, най-често към тях са се обръщали от браншови организации – 19%. Според 13% от интервюираните, най-вече представители на НПО от провинцията, от тях са искали мнение представители на местната власт. Делът на тези, към които НПО са се обърнали от държавни институции на централно ниво е пренебрежимо малък – 3% и това са браншови организации. Симптоматично е, че никой от респондентите не информира дали към неговото НПО са се обръщали представители на държавни институции на регионално ниво.

Някой под някаква форма потърси ли организацията Ви за мнение при подготовката на ограничителните мерки?

(в %)

Що се отнася до държавната администрация, информацията дали под някаква форма институцията на интервюираните е била потърсена за мнение при подготовката на ограничителните мерки показва, че е имало комуникация между отделни субекти.

Нито един от респондентите не е дал отрицателен отговор, а минимален брой от тях са посочили, че лично на тях не е известно. Най-интензивна комуникацията е била на регионално ниво и с местната власт. И в двата случая местни власти и регионални държавни институции най-често са искали мнение от регионалните здравни инспекции. Три четвърти от интервюираните от тези институции са заявили, че са потърсили за мнение регионална здравна инспекция, а също и от около половината - РУО. Същевременно едва една четвърт от РЗИ декларират, че от държавни институции на централно ниво е било потърсено мнението им при формиране на ограничителните мерки.

Консултации държавни институции са осъществявали и с министерства и други областни управи. Органи на централно ниво са търсили мнение най-често от областните администрации (в около три четвърти от случаите). В подготовката на ограничителните мерки е консултирано и едно от министерствата. Около половината РУО също заявяват, че са търсени от централни държавни институции.

Що се отнася до конкретните форми на участие на **МСП**, събраната информация показва отново, че „най-голяма част от фирмите“ не са били включени по никакъв начин в консултации по въвеждането на ограничителните мерки по времето на COVID-19, а други 21,6% не са имали желание да участват. Последните цитирани данни сочат, че над една пета от МСП у нас са пасивни по отношение на жизненоважни за бизнеса им решения. Под една десета (8,8%) са участвали с техни конкретни предложения, други 8,8% са били включени формално в обсъжданията, 5,9% са имали желание да участват, но не са били поканени, а една незначителна част (1%) са участвали в обсъждане на вече изготвени предложения.

Сходна е картината и при **НПО**. И от тях най-голям дял са тези, които не са били по никакъв начин включени в консултации и обсъждания. Над една пета (22%) от тях са имали желание да участват, но не са били поканени. Непроявилите желание за приобщаване към обсъжданията са 16%. Почти толкова – 17%, са тези, които са дали собствени конкретни предложения. Че са били привлечени да участват само формално са съобщили едва 8%.

За разлика от МСП и НПО, от изследваните **държавни институции** доста голяма част декларират, че са били въввлечени в етапа на подготовка и въвеждане на ограничителните мерки. Най-разпространената форма на включване е участието в обсъждане на вече изготвени предложения. Там са били привлечени около четири пети от РУО, три четвърти от РЗИ, министерствата, отговарящи за секторите, които се очаква да са най-засегнати от ограничителните мерки, около половината от областните управи и определена част от общинските власти. Високата активност е видна от дела на институциите, дали свои конкретни предложения – това са голяма част от областните управи, над половината РУО и РЗИ, представители на централната изпълнителна власт. Че не са били привлечени по никакъв начин в консултации съобщават около една трета от интервюираните представители на местните власти, част от представителите на областните управи, няколко РЗИ и определена част от РУО. Нещо повече, представители на няколко областни и общински управи и РЗИ декларират, че са имали желание да участват, но не са били поканени в никакъв формат.

Информацията от изследването дава възможност да се съпоставят получените от трите типа респонденти отговори и да се види съответствието/разминаването в перцепциите и оценките. Какво съобщават представителите на държавните институции по въпроса за търсене на мнения на заинтересованите страни при подготовката на ограничителните мерки? Най-често това е ставало с обръщане към други държавни институции. Допитвали са се до други държавни органи областните и общински управи, повечето от РЗИ и РУО, а също и министерства. На следващо място като субекти, чието мнение е потърсено се очертават

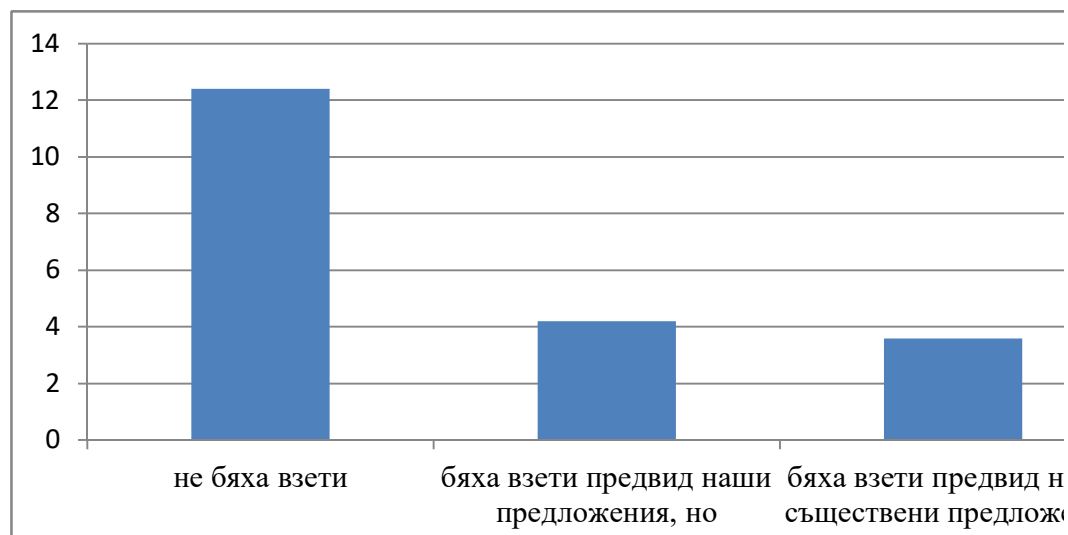
органи на местната власт – общините и областните администрации. Към тях са се обръщали най-вече представители на РЗИ и РУО. Според интервюираните представители на държавните институции, доста по-рядко е търсено мнението на фирми, браншови организации и НПО (най-вече от страна на министерства и областни управи) и като изключение - от РЗИ.

Естествено, параметрите на номиналното участие са важни, но по-съществено е реалното участие във формиране на решенията. Представа за него дава информацията за това дали предложенията на съответните социални субекти са били взети предвид при изработването на ограничителните мерки. Едва 7,8% от изследваните МСП твърдят, че направени от тях предложения по въвеждането на ограничителните мерки по времето на COVID-19 са били взети предвид, като 3,6% сочат, че това са били съществени предложения, а 4,2% - че приетите предложения не са били съществени. Повече от една десета (12,4%) споделят, че предложенията им не са били взети предвид, една фирма е участвала, без да дава предложения, а над три четвърти – 79,4% не са били включени в подобни обсъждания.

Фигура 5

Бяха ли взети предвид направените от вас предложения по подготовката и въвеждането на ограничителните мерки във връзка с COVID-19?

(в %)

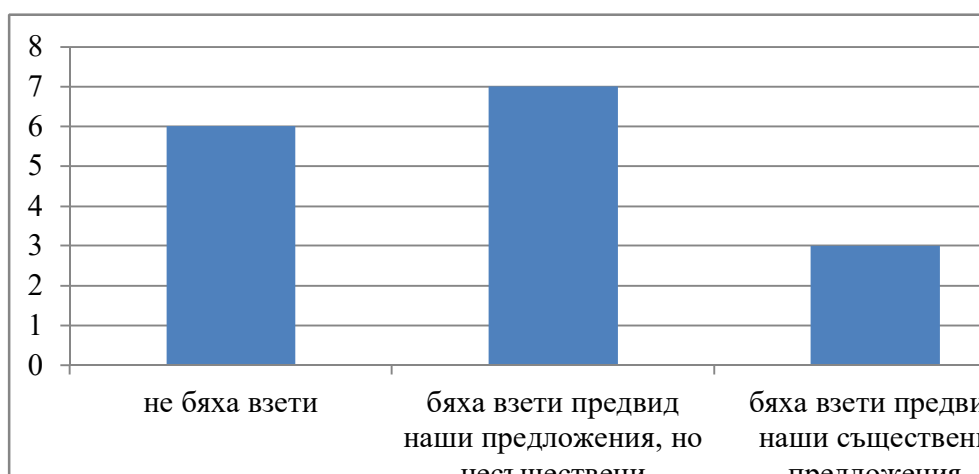

Близка до описаната е и картината при НПО.

Фигура 6

Бяха ли взети предвид направените от вас предложения по подготовката и въвеждането на ограничителните мерки във връзка с COVID-19?

(в %)

За приети техни предложения съобщават приблизително 10% от интервюираните. При 3% приетите предложения са били съществени, а при над два пъти повече (7%) – не. 6% от респондентите твърдят, че направените от тях предложения въобще не са били взети предвид.

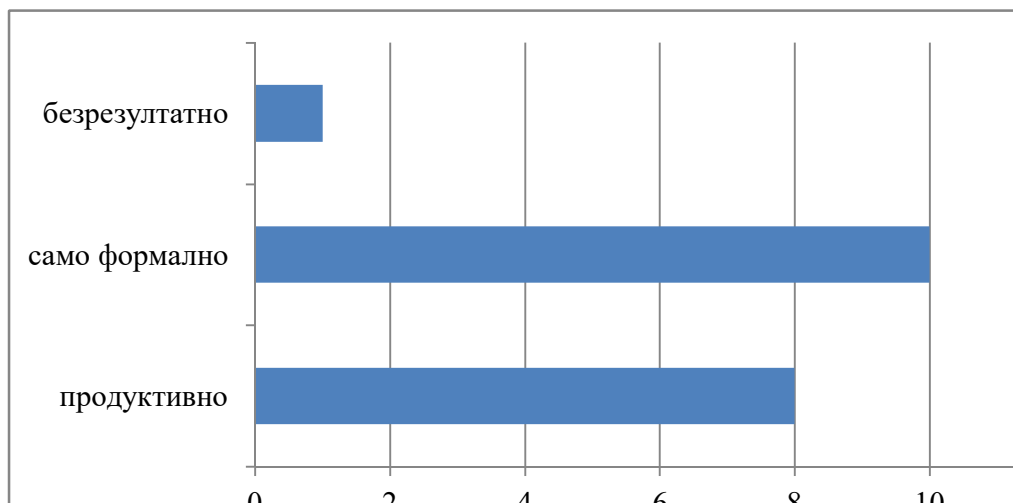
Логично е, предвид характера на кризата, държавните институции, чиито съществени предложения най-вече са взети предвид да са РЗИ. Такъв отговор дават три четвърти от интервюираните техни представители. Останалите (около една четвърт) са отговорили, че са участвали в обсъждания, но не са давали предложения. Същото твърдение е посочено и от около три пети от представителите на РУО, а също и от около половината от областните управи и министерствата. За отразени в крайните решения несъществени предложения съобщават и около една пета от РУО, министерство и някои областни управи.

Под една десета (8,2%) от интервюираните фирми определят участието си в подготовката и въвеждането на ограничителните мерки по време на COVID-19 като продуктивно, а приблизително една десета го оценяват като формално.

Фигура 7

Как бихте определили участието на Вашата фирма в подготовката и въвеждането на ограничителните мерки по време на COVID-19

(в %)

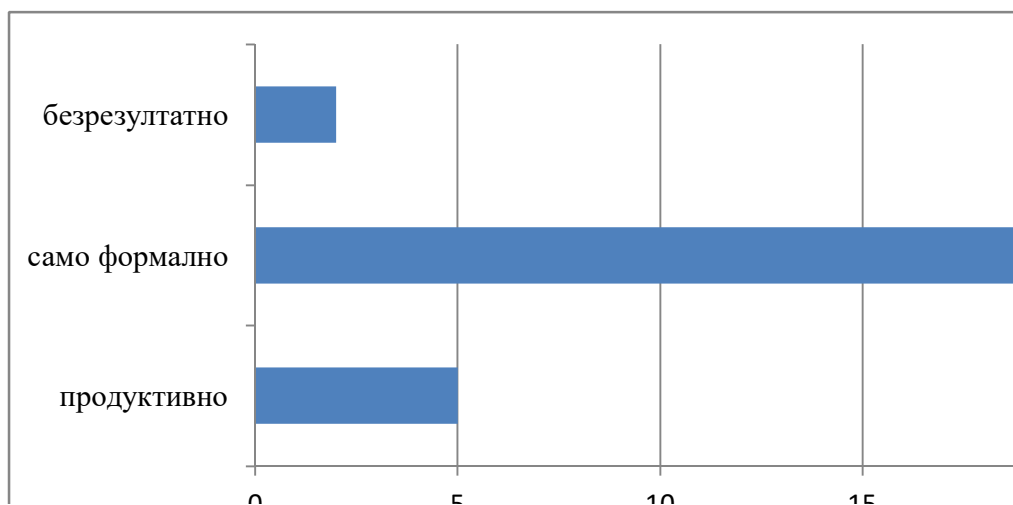

Мнението на анкетираните МСП за участието им в изпълнението на ограничителните мерки е още по-категорично – едва 5,9% го считат за продуктивно, а под една пета го намират за формално.

Фигура 8

Как бихте определили участието на Вашата фирма в изпълнението на ограничителните мерки по време на COVID-19

(в %)

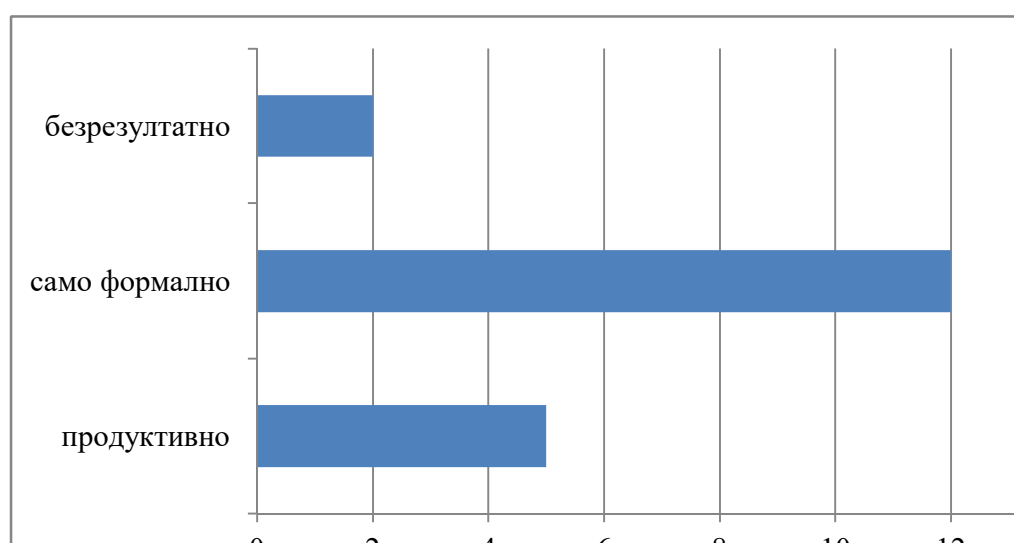

Участвалите в наблюдението и контрола върху спазването на ограничителните мерки, които преценяват, че включването им е било продуктивно са едва 4,9%, докато 12,1% посочват, че то е било „само формално“.

Фигура 9

Как бихте определили участието на Вашата фирма в контрола върху спазването на ограничителните мерки по време на COVID-19

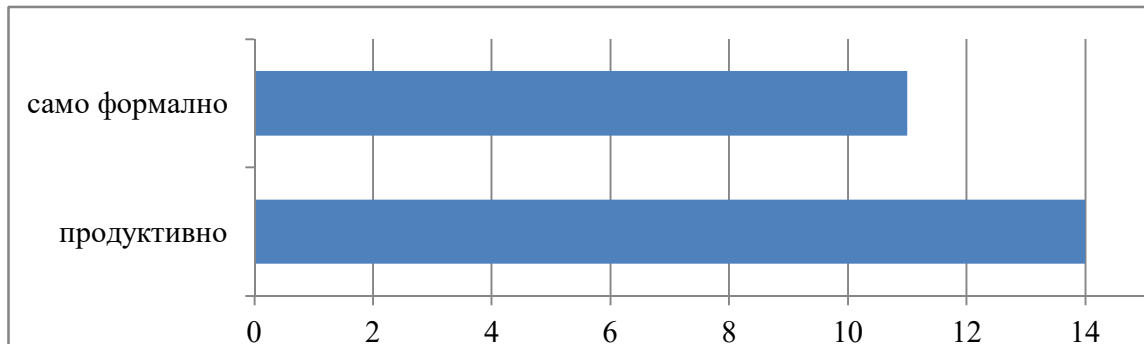
(в %)

При представителите на НПО, които декларират, че са участвали в подготовката и въвеждането на ограничителните мерки по време на COVID-19 лек превес имат тези, които оценяват участието на организациите си като продуктивно (14%) пред определящите го като само формално (11%).

Как бихте определили участието на Вашата организация в подготовката и въвеждането на ограничителните мерки по време на COVID-19

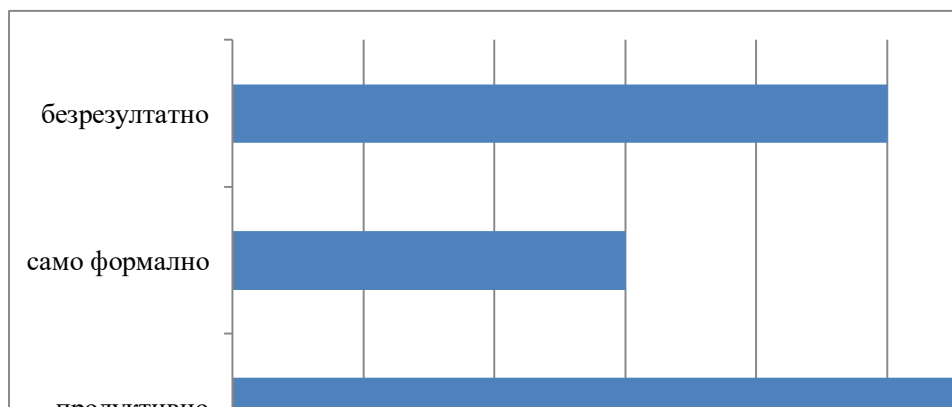
(в %)

За разлика от представителите на МСП, интервюираните от НПО по-често оценяват включването си в изпълнението на ограничителните мерки като продуктивно – 14%. То е било формални според 6%.

Как бихте определили участието на Вашата организация в изпълнението на ограничителните мерки по време на COVID-19

(в %)

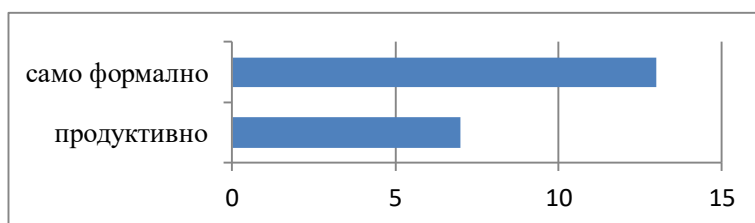

Колкото до включването в наблюдението и контрола по спазването на ограничителните мерки, отново силно впечатляващ е дялът на отрицателните отговори – приблизително четири от пет. То е било продуктивно според само 7%, а според 13% - само формално.

Фигура 12

Как бихте определили участието на Вашата организация в контрола по изпълнението на ограничителните мерки по време на COVID-19

(в %)

Каква е оценката на служителите от държавната администрация за участието на техните институции в подготовката, въвеждането, изпълнението и контрола по спазването на ограничителните мерки? Преобладаващата част от тях и по трите линии (с малки вариации) го определят като „продуктивно“. Все пак трябва да се каже, че има не малко респонденти (най-вече от областните и общински администрации, а и от РЗИ), които са избегнали да дадат отговор на въпроса.

Изводи: Данните свидетелстват, че ограничителните мерки във връзка с COVID-19 са били изработени, въведени и изпълнени без да бъдат съгласувани с представителите на малкия и среден бизнес у нас, който се оказва и най-потърпевш от пандемията и предизвиканата от нея поредица от кризи – здравно-медицинска, икономическа, социална, личностно-психическа и др. Най-слабо е участието на МСП в наблюдението и контрола върху спазването им. Същото важи с пълна сила и за неправителствените организации.

Макар и да са се обърнали само към около една десета част от МСП, именно местната власт и браншовите организации са тези, които са потърсили мнението на фирмите при подготовката на ограничителните мерки. Държавните институции на централно и регионално равнище, както и други НПО са пренебрегнали мнението на представителите на МСП. Това означава, че ограничителните мерки не са били обмислени и съгласувани с фирмите и съотнесени към техните интереси, че те са изготвени и наложени без тяхно участие. В малко по-голяма степен, към подготовката и въвеждането на ограничителните

мерки са били привлечени различни НПО, но доколкото са се обръщали към тях, това е било най-често от страна на браншови организации, а при НПО от провинцията – от местните власти. По оценка на представителите на НПО, те са били пренебрегнати от държавните институции на централно ниво. Именно това е нивото, на което е имало интензивна комуникация, но в голяма степен тя е била ограничена в затворения кръг на йерархичните структури на държавните институции.

Над една пета от МСП и малко по-малък дял от НПО не са имали желание да участват в консултации по въвеждането на ограничителните мерки по времето на COVID-19, като тази тяхна пасивност до голяма степен е породена от обстоятелството, че повечето фирми и организации не са търсени за мнение и не са били приобщавани към консултации.

Едва под една десета от анкетиранията предприятия са участвали с конкретни предложения в обсъжданията и са проявили активност във взимането на важни за бизнеса им решения.

За разлика от МСП, значително повече от НПО са имали желание да участват в консултации, но са били пренебрегнати.

Тревожен е фактът, че незначителен дял от направените съществени предложения от страна на фирмите и НПО са били взети под внимание, което в никакъв случай не стимулира активността им и е източник не само на пасивност, но и на неудовлетвореност от резултатите от обсъжданията и от взетите решения, на отчужденост при прилагането им.

По-голямата част от МСП и НПО не са участвали в подготовката, въвеждането, изпълнението, наблюдението и контрола върху спазването на ограничителните мерки по време на COVID-19, а значителна част от тези НПО и особено МСП, които са били включени го оценяват като формално.

II. УЧАСТИЕ В ПРОЦЕСА ПО ВЪВЕЖДАНЕ, РЕАЛИЗАЦИЯ И НАБЛЮДЕНИЕ НА КОМПЕНСАТОРНИТЕ МЕРКИ, СВЪРЗАНИ С ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19

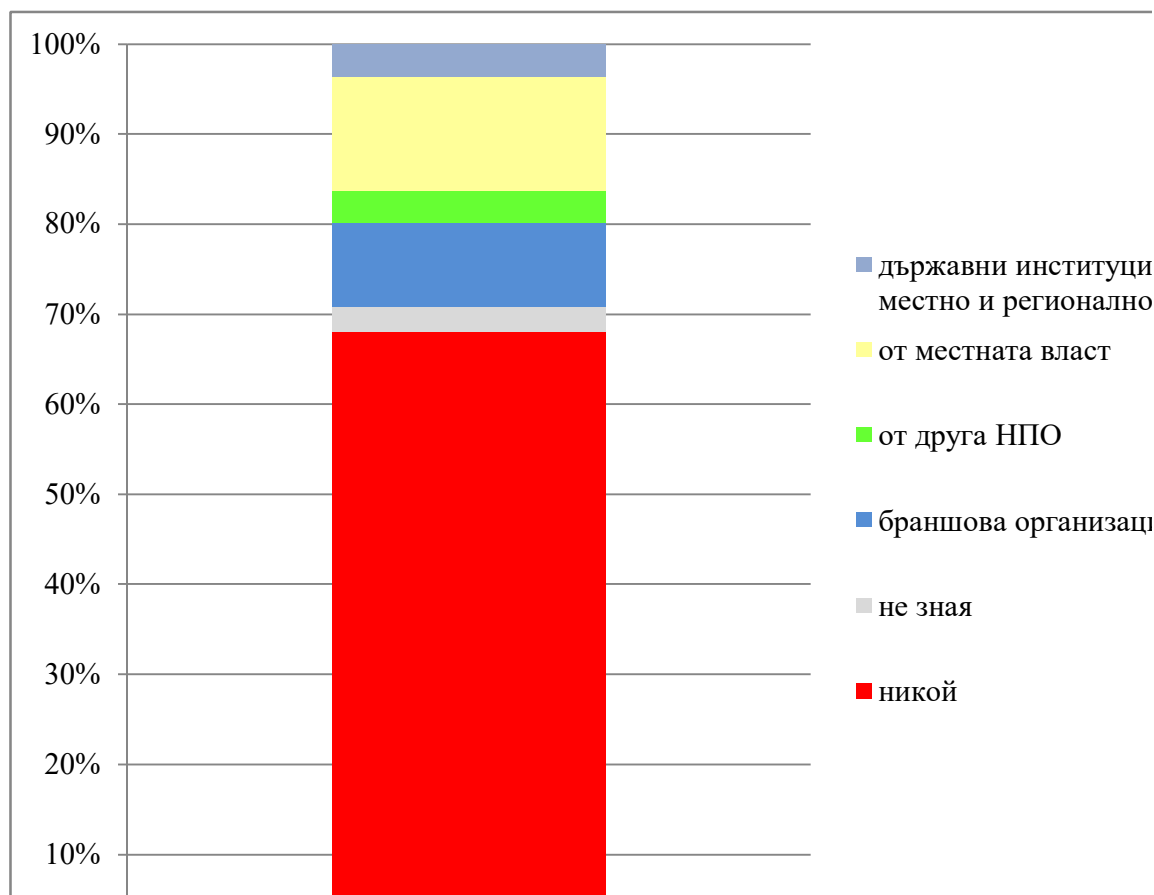
Над две трети (68%) от интервюираните МСП твърдят, че никой не ги е потърсил за мнение при подготовката на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19.

Над една десета (12,7%) посочват, че са били потърсени от местната власт, а малко под една десета – 9,2%, от браншова организация.

Потърсените за мнение от други институции като НПО различна от браншова организация (3,6%), от държавни институции на централно ниво (2%), от държавни институции на регионално ниво (1,6%) са около и в границите на стохастичната грешка.

Някой, под някаква форма потърси ли фирмата Ви за мнение при подготовката на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19?

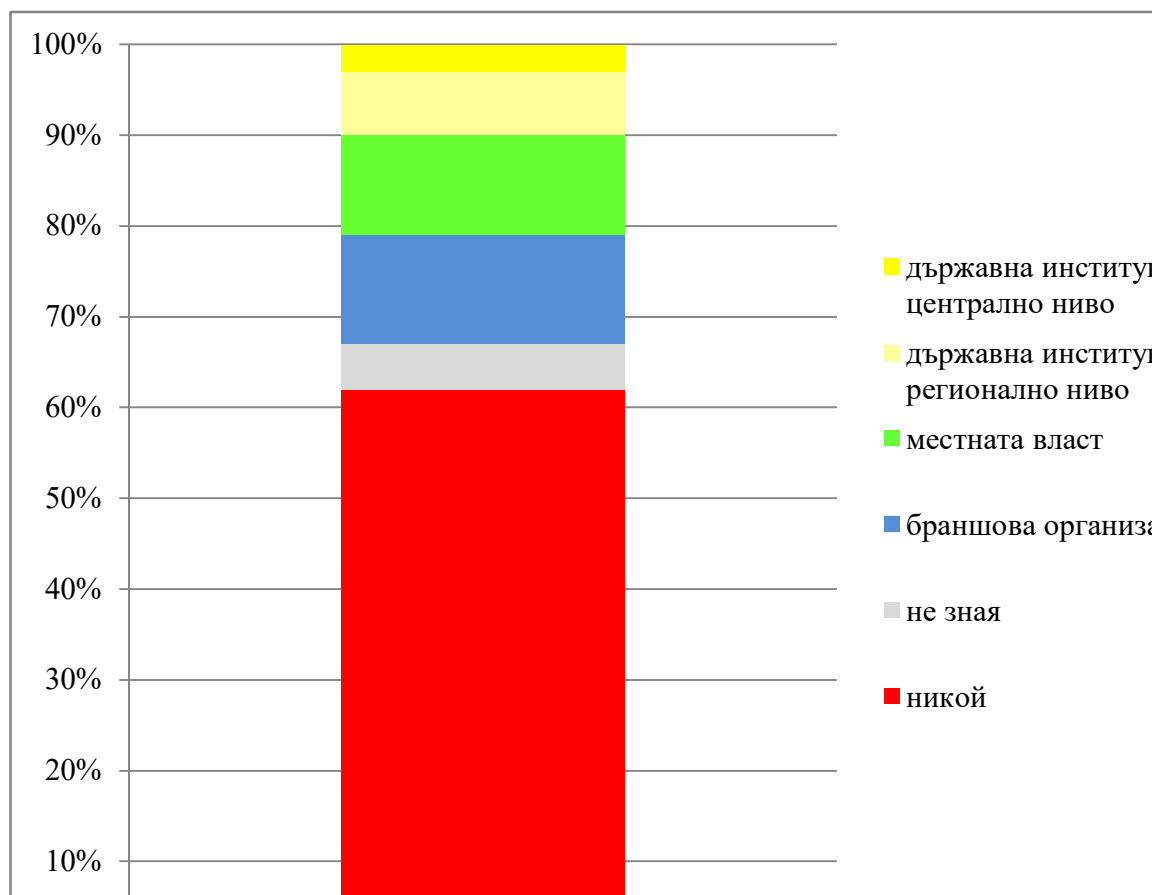
(в %)

Не се отличава съществено и картината при **НПО**. Според интервюираните техни представители, около две трети от тях (62%) не са били потърсени от никого, а на още 5% не е известно това да се е случило. Доколкото са се обърнали към организациите им за мнение, това най-често е било от страна на браншови организации (12%) и на местната власт (11%). Други 7% от НПО са били потърсени от представители на държавни органи на регионално ниво и само 3% от държавни институции на централно ниво, като последните отговори са дадени от браншови организации.

Някой, под някаква форма потърси ли организацията Ви за мнение при подготовката на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19?

(в %)

Същевременно, според твърденията на представителите на **държавната администрация** във връзка с подготовката на компенсаторни мерки, свързани с COVID-19, най-разнопосочни контакти за събиране на мнения на заинтересовани страни са установили представителите на министерства с фирми, браншови организации, някои и с други НПО. Една четвърт от областните администрации също заявяват, че са се обърнали към браншови организации. РУО активно са комуникирали с отделните училища, които са и най-често споменаваните контакти.

Що се отнася до самата държавна администрация, събраната в хода на изследването информация показва, че неголяма част от институциите, чиито представители са интервюирани, са потърсени за мнение по въвеждането, реализацията и наблюдението на компенсаторните мерки, свързани с пандемията от COVID-19. Логично, по този въпрос

мнението на представителите на РЗИ е доста по-слабо търсено, отколкото за ограничителните мерки.

Малка част от представителите на всички институции заявяват, че лично на тях не им е известно да са били търсени за мнение. Комуникация е имало главно между държавни институции на централно ниво, като мнение е потърсено в ограничен мащаб от областни управи, РУО и още по-малко от РЗИ.

Към тях, макар и ограничено, са се обръщали представители на държавни институции на регионално ниво и в отделни случаи – от местната власт.

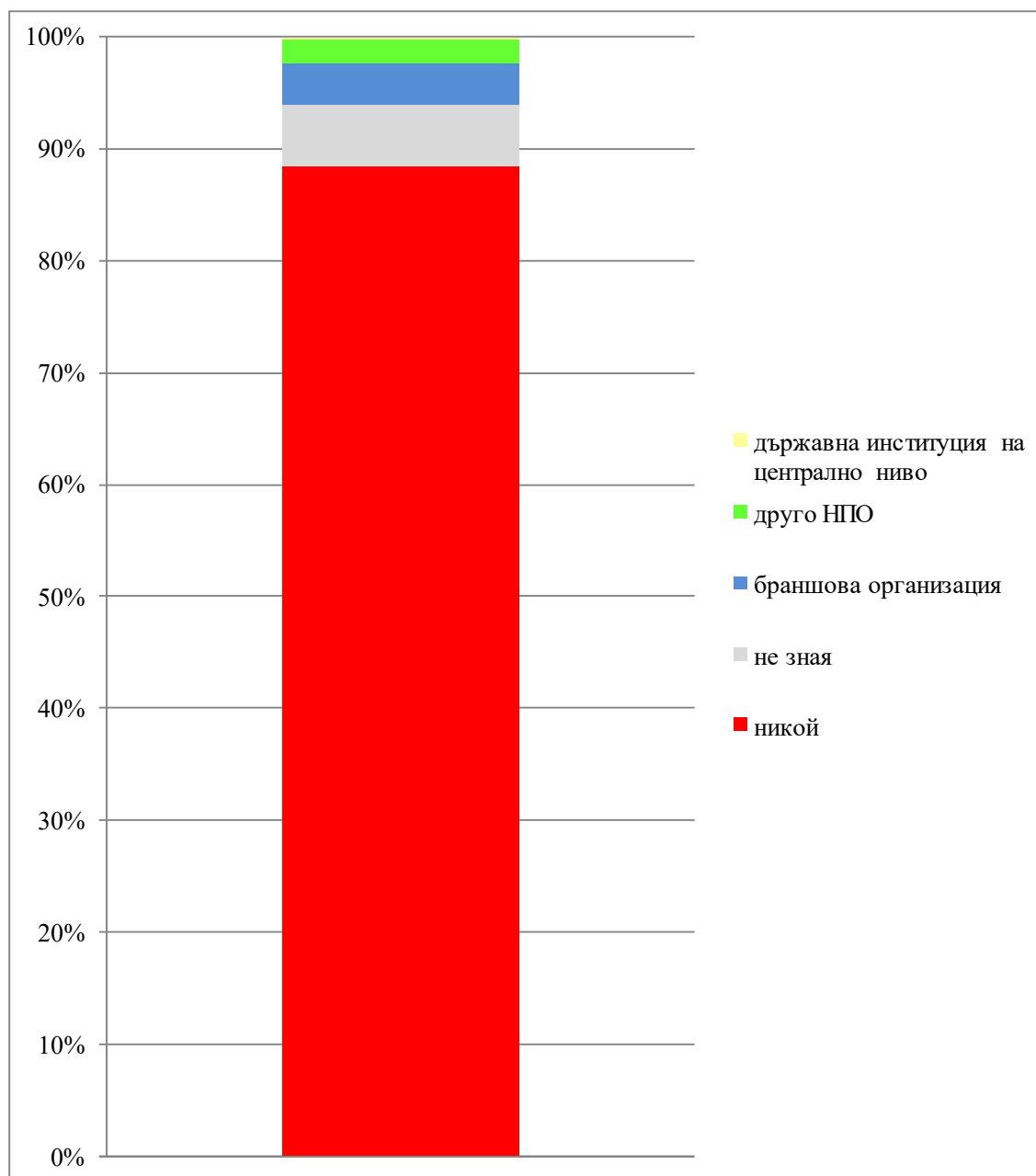
Изводи: В по-голямата си част МСП и НПО не са били потърсени за мнение при подготовката на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19, а към тези, които са били потърсени за това са се обърнали най-вече местната власт и браншови организации.

Според думите на представителите им, почти изключение е мнението им да бъде поискано от държавни институции.

В този аспект се очертава известно разминаване в информацията за комуникацията между държавните институции и заинтересованите страни в лицето на предприятията и НПО.

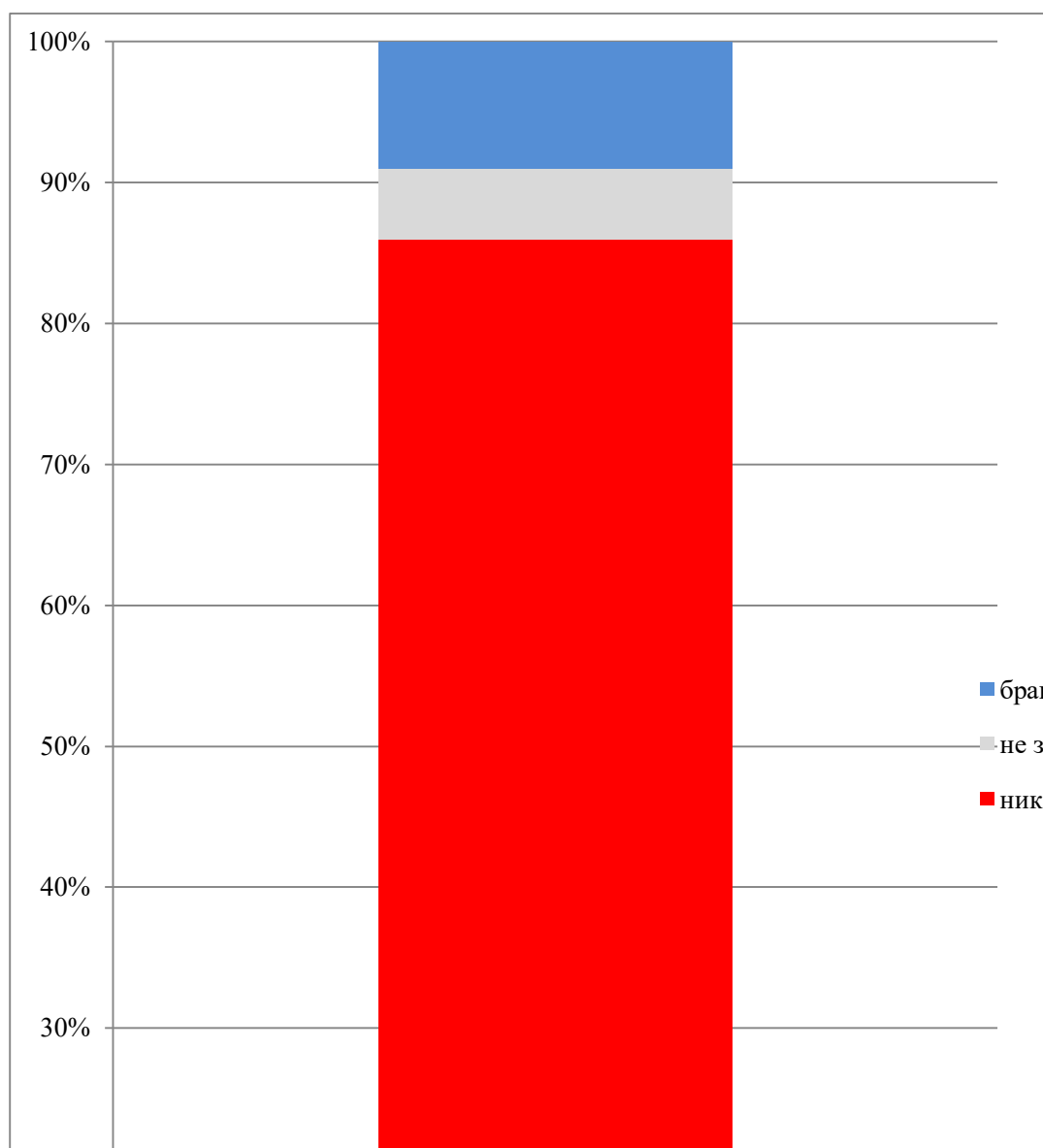
Що се отнася до подготовката на компенсаторните мерки във връзка специално с повишените цени на енергоносителите, малко под девет десети от фирмите (88,6%) не са били потърсени за мнение, а от тези, които са били потърсени (общо 5,9%), при 3,6% това е направила браншова организация, при 2% - друг вид НПО, а само една фирма е посочила държавни институции. На 5,6% от респондентите не им е известно да е искано мнението им.

**А по повод на компенсаторните мерки за високите цени на енергоносителите,
беше ли потърсена фирмата Ви за мнение?**
(в %)

Преобладаващата част от интервюираните представители на НПО (86%) също дават отрицателен отговор на въпроса, а други 5% отговарят, че не разполагат с информация. Тези, чието мнение е било потърсено (9%), посочват като обърнали се към тях браншови организации.

Някой, под някаква форма потърси ли организацията Ви за мнение при подготовката на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19? (в %)

Колкото до комуникациите със заинтересованите страни, погледът от „другата страна“ – държавната администрация, очертава следната картина. Представителите и на двете министерства Министерство на здравеопазването (МЗ) и Министерство на образованието и науката (МОН) заявяват, че са се обърнали за мнение към фирми и браншови организации, а на едното – и към други НПО, различни от браншови организации. От няколко областни управи твърдят, че са потърсили браншови организации и представители на местната власт – общини, кметове. Голяма част от РУО са се обърнали към училищата за мнение.

При държавните институции картината е доста диференцирана. Министерствата, от които сме потърсили информация, са консултирани от държавни институции на централно ниво. Но при другите държавни администрации не е така.

Потърсени от държавни органи на регионално ниво са няколко РУО.

Представителите на областните администрации и на местната власт в голяма степен дават неангажиращ отговор, че не им е известно дали някой е поискал мнението им.

Изводът от събраната информация е, че и по двата повода взаимодействието между държавни органи и заинтересовани страни е било твърде ограничено по обхват.

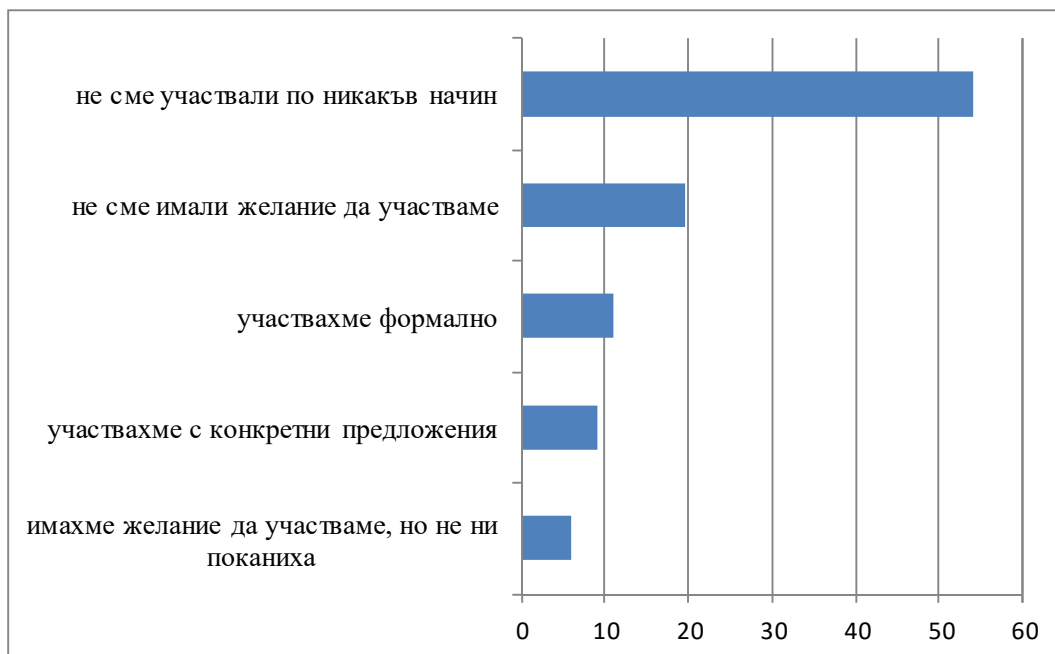
Що се отнася до формите на включване в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки, относно тези във връзка с COVID-19, над половината от предприятията (54,2%) заявяват, че не са били включени по никакъв начин, а почти една пета (19,6%) – че самите те не са имали желание да участват.

От тези, които са участвали малко над една десета (11,1%) споделят, че са били включени формално в обсъжданията. Малко по-малко (9,2%) казват, че са участвали с техни конкретни предложения, а 5,9% са имали желание да участват, но не са били поканени.

Същевременно МСП в огромната си част, с изключение на две фирми, не са изразили по собствена инициатива мнение за компенсаторните мерки по отношение на COVID-19, което не само демонстрира слабата им включеност, но е и показател за липсата на активност от тяхна страна.

По какъв начин Вашата фирма беше включена в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19?

(в %)

И според представителите на НПО, над половината от тях (56%) по никакъв начин не са били включени в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19. При това 18% посочват, че са имали желание да участват в процеса, но не са били поканени.

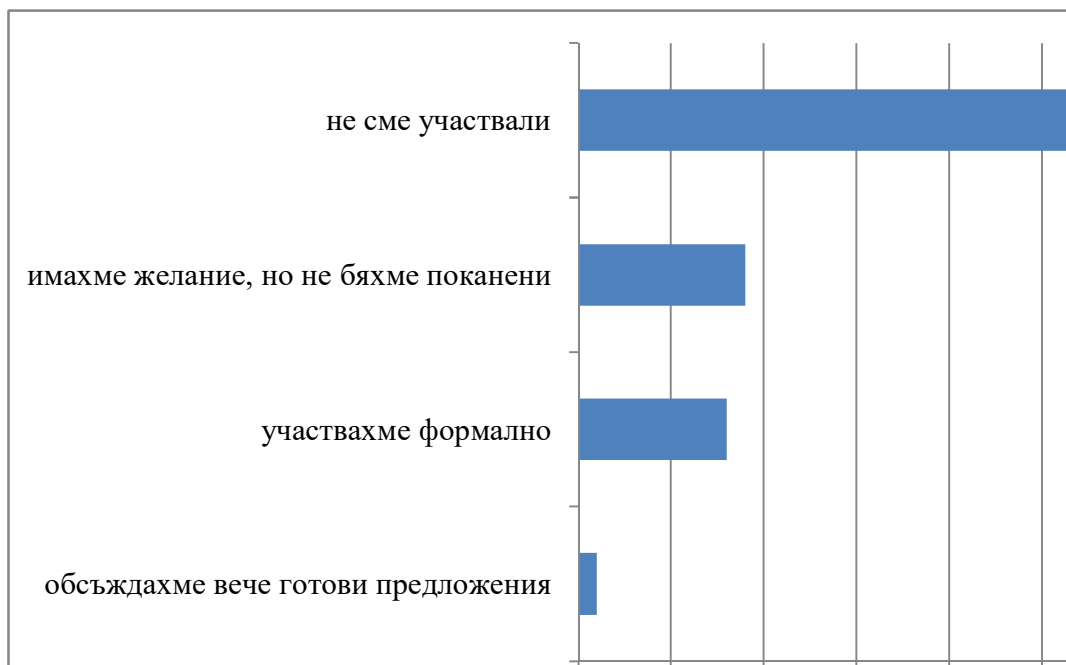
Най-често се съобщава за формално участие – в 16% от случаите. В още 2% са се обсъждали вече изготвени предложения.

Почти като изключение се споменава за дадени по собствена инициатива конкретни предложения.

По какъв начин Вашата организация беше включена в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19

(в%)

Що се отнася до държавната администрация, предвид вече очертаната картина на комуникацията между отделните социални субекти, не е изненада изразеното обобщаващо твърдение на много от респондентите, че институцията им не е била включена по никакъв начин. То е споделено от по-голяма част от представителите на областните управи и около половината от тези на РУО и на РЗИ.

Участието на практика е било предимно в обсъждане на вече изготвени предложения, като най-активно са участвали министерствата и до някъде областните управи. Включването на РУО в тази форма е по-слабо, а на РЗИ – почти символично. По-висока степен на активност с представяне на собствени предложения са проявили министерствата, малка част от областните управи и от РУО.

Независимо дали са били привлечени към някаква форма на участие в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки, значителна част от държавните институции - между една четвърт и една трета и по собствена инициатива са давали мнения и предложения. Министерствата са се обръщали към Министерския съвет и към други министерства и ведомства с отношение към проблема, РУО и РЗИ към съответните министерства на

здравеопазването и на образованието и науката, а също и към областни администрации, общински власти и кметове.

Изводът е, че по-голямата част от предприятията и НПО не са участвали по никакъв начин, а не малко от МСП и не са имали желание да участват в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19. Ниският относителен дял на тези, които посочват, че са участвали с техни конкретни предложения, както и делът на тези, които са били включени формално, обясняват и нежеланието за участие в подобни обсъждания. Показателен за взаимодействието между управлението и заинтересованите страни е и фактът, че има, макар и невисок процент, МСП и неколккратно повече НПО, които са имали желание да участват, но не са били включени.

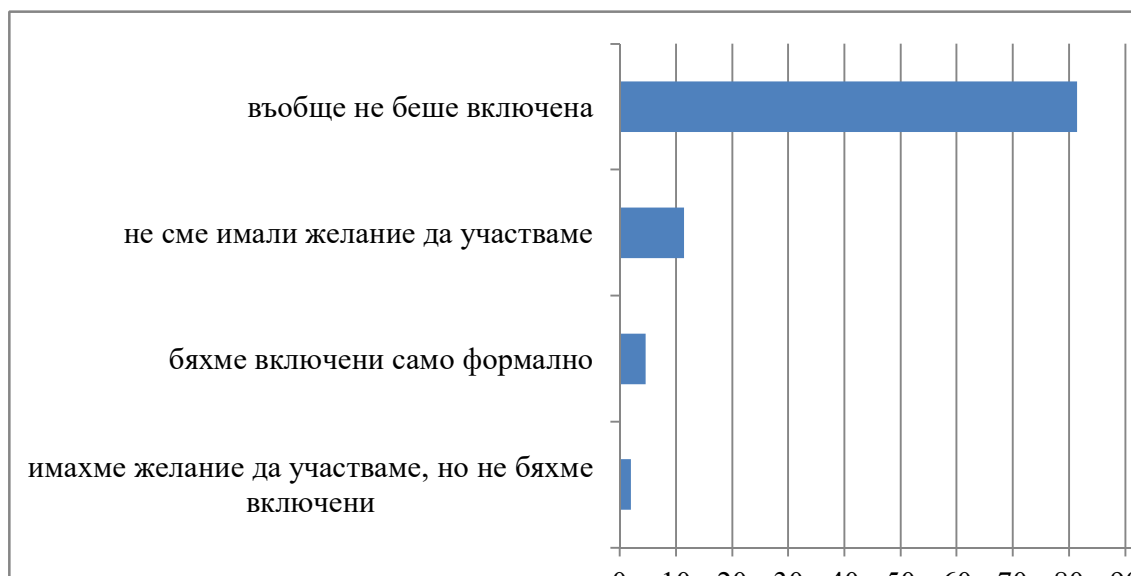
В хода на реализация на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19 болшинството от фирмите не са взаимодействали под никаква форма с държавни органи, като само от две големи предприятия са посочили, че са го правили. От НПО положителен отговор са дали 10%, като контактите са били под формата на телефонни разговори със служители и размяна на писма по електронна поща за разяснения и помощ при подготовка на документи за кандидатстване за компенсации.

На практика доминиращата част от администрациите, чиито представители са интервюирани, са осъществили едни или други форми на взаимодействие с различни държавни институции. Това е ставало на първо място чрез участие в съответните регионални щабове, но също така и чрез комуникация с други регионални структури, с колегите си от други региони. Т.е., изводът е, че интензивното взаимодействие е главно в кръга на еднотипни социални субекти.

Изследването дава информация, че над осем десети от фирмите (81,4%) никак не са били включени в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с високите цени на енергоносителите, 11,4% не са имали желание да участват, 2% са имали желание да участват, но не са били поканени, 4,6% са били включени само формално и две фирми са участвали в обсъждане на вече изготвени предложения.

По какъв начин Вашата фирма беше включена във въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с високите цени на енергоносителите?

(в %)

Най-голяма част от представителите на НПО – 81% по никакъв начин не са участвали в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с високите цени на енергоносителите.

Други 10% са имали желание да се включат, но не са били поканени.

Далите отговор, индикиращ някаква форма на участие са едва 9%, като 6% заявяват, че то е било само формално.

Едва 3% са били привлечени в реални обсъждания, но на вече готови предложения.

По какъв начин Вашата организация беше включена в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки във връзка с високите цени на енергоносителите

(в %)

За отбелязване е, че от представителите на НПО никой не е дал отговор, че организацията му не е имала желание да участва в подготовката и въвеждането на компенсаторните мерки. Същевременно обаче, никой не съобщава за направени по собствена инициатива предложения към едни или други органи, занимаващи се с проблема.

Що се отнася конкретно до взаимодействие с държавни институции, то 97% дават отрицателен отговор и само 3% - положителен, без да конкретизират предмета и формата на взаимодействие. Същият е процентът и на тези, които са оказали помощ на фирми от бранша си във връзка с ползването на компенсаторните мерки.

От държавната администрация най-активно са се включили министерствата, които не само са участвали в обсъждане на вече разработени предложения, но и самите те са давали конкретни предложения. Следва да се отбележи, че около една пета от РУО са заявили, че са дали свои конкретни предложения до ресорното МОН, а също и 6 РЗИ - респективно до МЗ.

Представителите и на двете министерства твърдят, че са взели под внимание различни предложения, направени от заинтересованите страни – някои предложения изцяло, някои частично. За съобразяване с направени предложения говорят и една трета от представителите

на РУО. Няколко областни управи също съобщават, че са взели предвид съществени предложения, отправени към тях.

Изводи: Информацията по целия комплекс въпроси, характеризиращи различни страни на взаимодействието на социалните субекти, показва, че осъщественото по повод на компенсаторните мерки взаимодействие е далеч от оптималното. Мерките са изработени практически без участието на такива заинтересовани страни като МСП и НПО, които не са били включени нито за мнение по повод на компенсаторните мерки за високите цени на енергоносителите, нито при подготовката и въвеждането им. Практическото им изолиране създава потенциал за генериране на отчужденост и недоволства.

Що се отнася до „качествената“ страна на участието в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19, данните показват, че **МСП** не го оценяват като продуктивно. Като такова го определят само 5,2%.

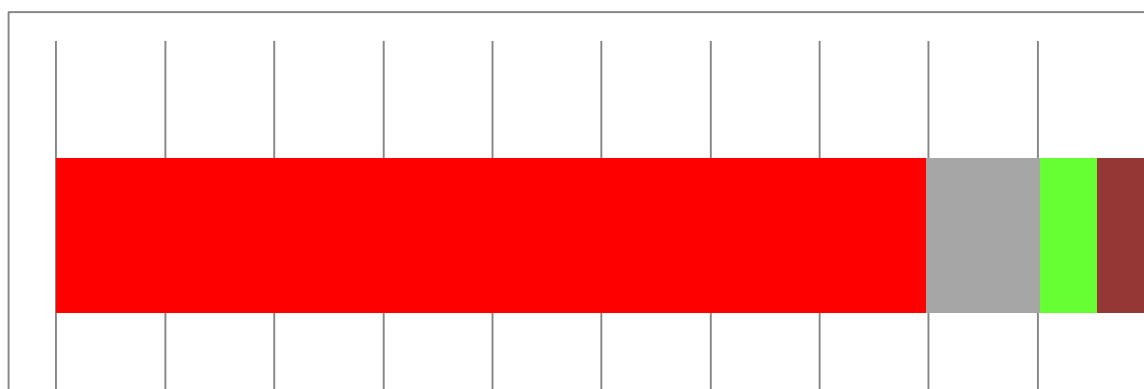
Според една десета (10,5%) от анкетираните МСП то е било „само формално“, а според 4,6% - безрезултатно.

Повече от три четвърти от предприятията (79,7%) посочват, че не са участвали в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки.

Фигура 21

Как бихте определили участието на Вашата фирма в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19?

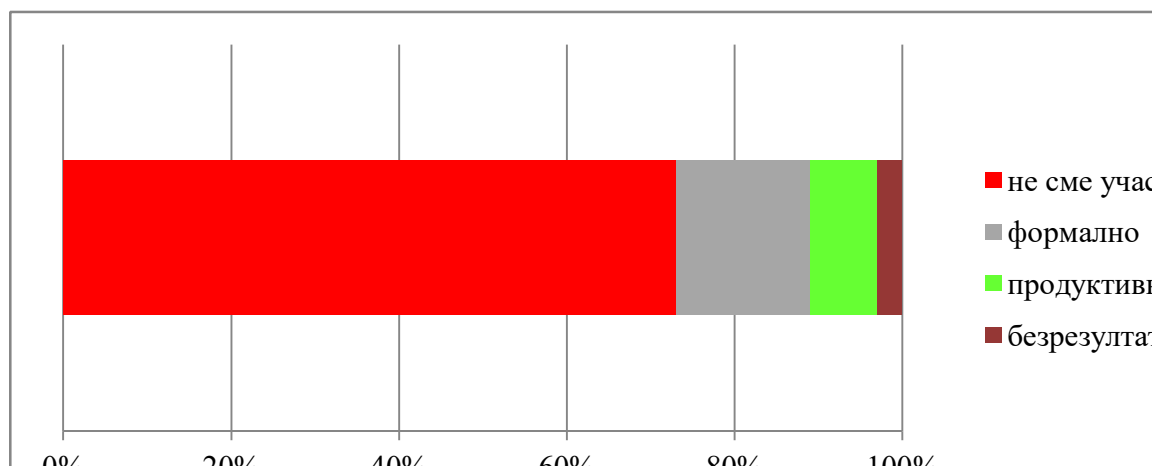
(в %)

От **НПО** декларират някакво участие около една четвърт от всички. Най-голям е дялът на тези, които го определят като формално – 16% от всички интервюирани. Според 8% то е било продуктивно, а 3% го оценяват като безрезултатно. Дялът им обаче е много малък, а и е нужна повече информация, за да се определи причината и основателността на тази оценка.

Как бихте определили участието на Вашата организация в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19?

(в %)

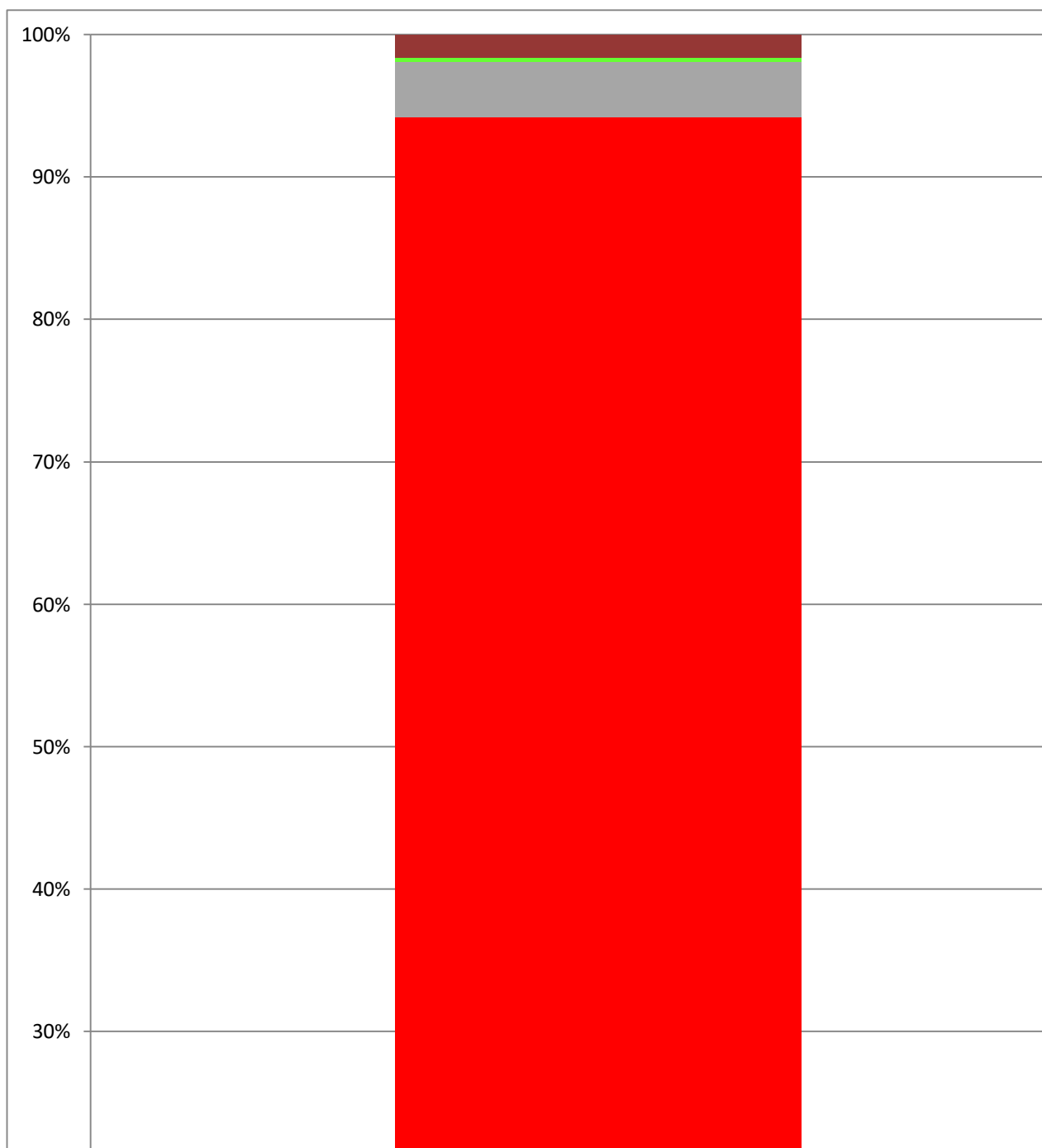

От представителите на **държавната администрация** като продуктивно определят участието на институцията си в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки във връзка с КОВИД изключително министерствата.

По отношение на компенсаторните мерки във връзка с високите цени на енергоносителите, болшинството от предприятията (94,1%) не са участвали в подготовката и реализацията им.

От всички участвали, 3,9% са били включени само формално, 1,6%, което е в рамките на стохастическата грешка - безрезултатно, а една фирма е посочила, че е участвала продуктивно.

Как бихте определили участието на Вашата фирма в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки във връзка с повишаване на цените на енергоносителите
(в %)

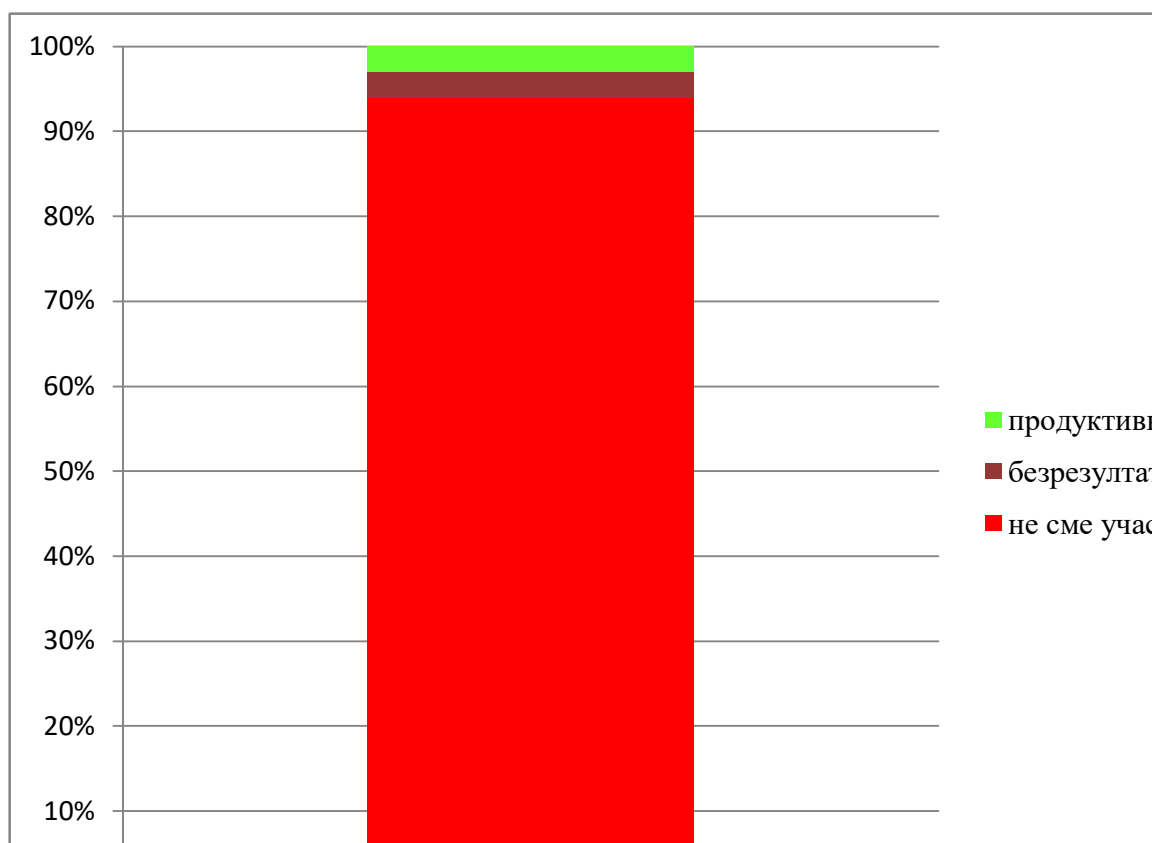

От представителите на НПО много голяма част отговарят, че не са участвали.

3% определят участието си като продуктивно и също толкова – като безрезултатно.

Как бихте определили участието на Вашата организация в подготовката и реализацията на компенсаторните мерки във връзка с повишаване на цените на енергоносителите

(в %)

В най-голяма степен като продуктивно определят участието на институцията си представителите на едното министерство.

Доста по-резервирани са тези от областните администрации, като около една четвърт от тях заявяват направо, че не са участвали.

III. ВИЗИЯ ЗА ДЕЙСТВИЯ В КРИЗИСНИ СИТУАЦИИ

С оглед на бъдещето и възможността за възникване на различен вид кризи, интерес представлява визията на интервюираните за това как би трябвало да се извършва подготовката и приемането на мерки за справяне с кризисни ситуации.

Според почти всички, участващи в изследването **МСП** (99,3%), подготовката и приемането на мерки при кризи, подобни на тази от COVID-19, трябва да се извърши след

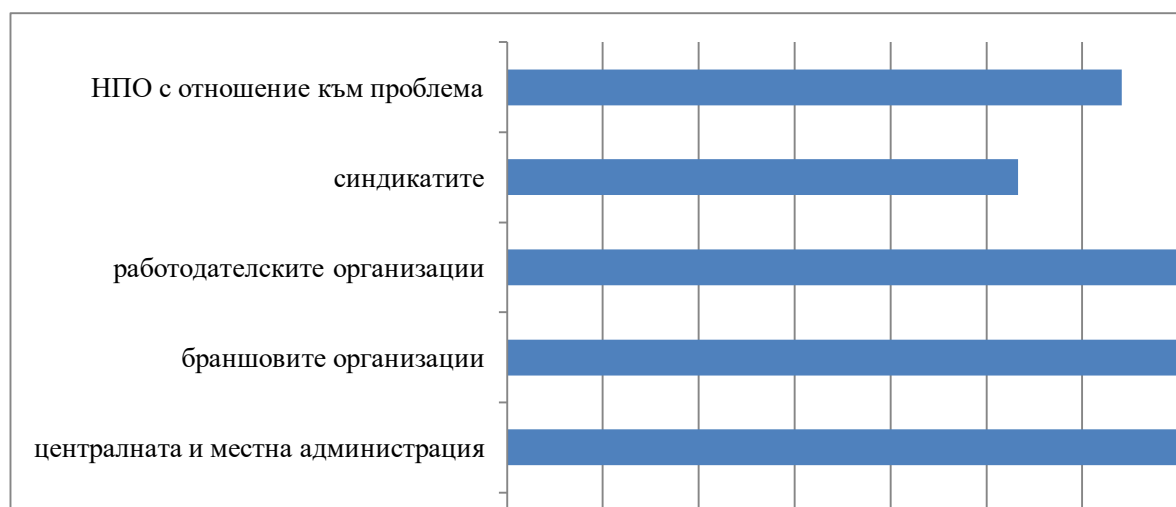
консултации с представители на бизнеса, включително и на МСП. 89,2% от интервюираните са на мнение, че мерките трябва да са консултирани с представители на централната и на местната администрация, докато 10,8% смятат, че подобни консултации не са необходими. Болшинството от фирмите споделят, че мерките трябва да са изработени и приети след предварителното им обсъждане с браншовите организации (93,8%), както и с представители на работодателските организации (93,1%).

Малко под две трети от респондентите (64,1%) твърдят, че подобни консултации са необходими и с представители на НПО с отношение към проблема, докато повече от една трета (35,9%) не мислят, че това е нужно. Над половината интервюирани (53,3%) считат, че представители на синдикатите трябва да участват в подобен род консултации, срещу 46,7%, които не намират това участие за необходимо.

Фигура 25

Институциите трябва да изработват мерките за справяне с кризи след консултации с представители на:

(отговори „да“, в%)

НПО са за доста по-широко участие при изработването на мерки за справяне в кризисни ситуации.

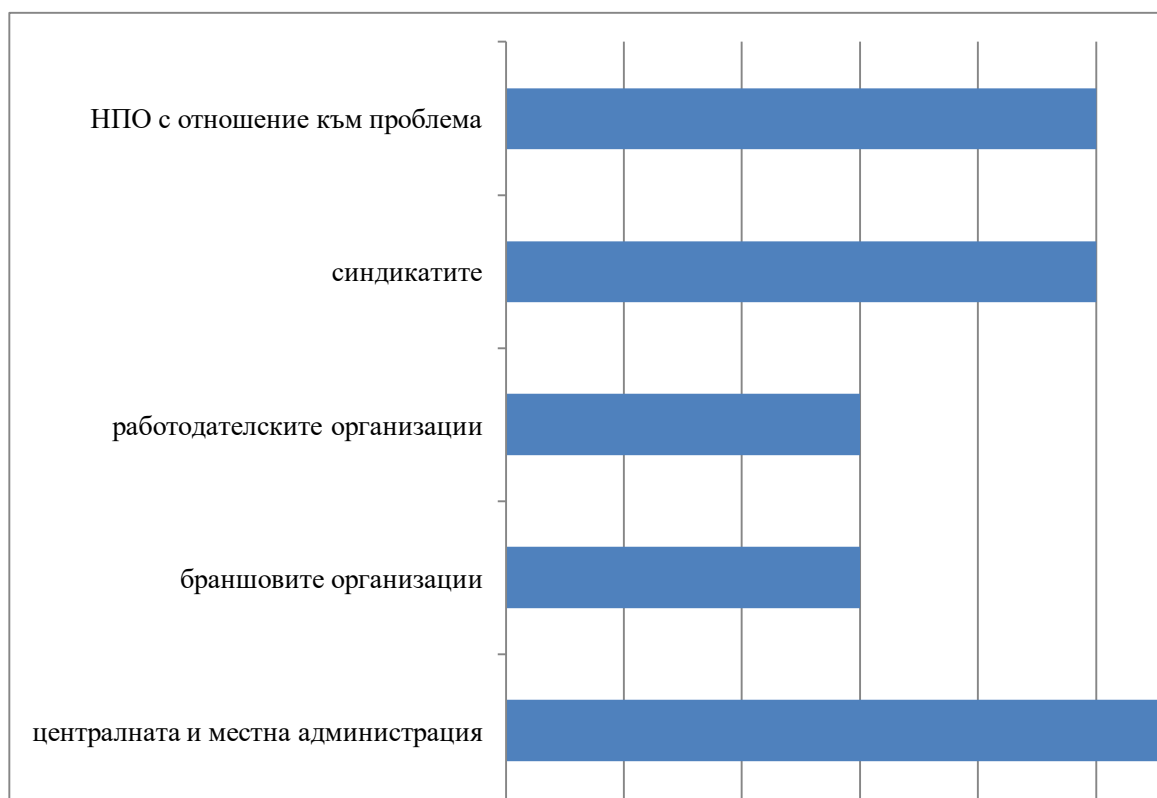
Те са единодушни, че това трябва да става след консултации с бизнеса и централната и местна администрация.

На следващо място, с малка разлика (посочено от 94% от респондентите) са поставени консултациите с представители на синдикатите и на НПО с отношение към проблема или към засегнатите.

Съвсем близък (90%) е и процентът на тези, според които изработването на мерките трябва да се предшества от консултации с представителите на браншовите организации и на работодателите.

Фигура 26

Институциите трябва да изработват мерките за справяне с кризи след консултации с представители на:
(отговори „да“, в%)

При **държавната администрация**, на първо място всички са единодушни относно необходимостта изработването на мерките за справяне с кризи да става след консултации с представителите на централната и местната администрация.

Необходимостта изработването на мерките за справяне кризи да се предшества от консултации с представители на бизнеса, вкл. на МСП също е общо споделяна, с изключение на част от РУО, което вероятно е повлияно от спецификата на ресора им.

Много широка подкрепа има и мнението, че това трябва да става след консултации и с представители на браншовите организации и работодателските организации.

По-слабо застъпена е позицията, че в процеса трябва да бъдат привлечени и синдикатите, и НПО с отношение към проблема.

По отношение на последните, не са малко и респондентите, които не са могли да определят позицията си.

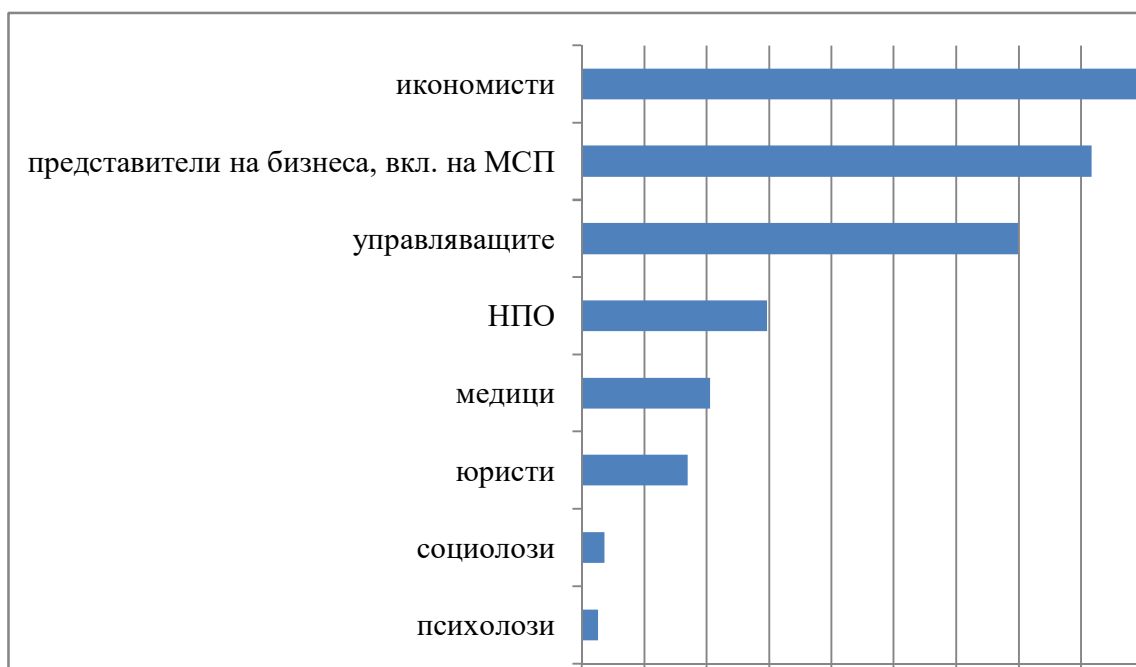
Извод: Визията на интервюираните за реакции при кризисни ситуации включва като необходимо и важно условие участието на бизнеса, включително на МСП и на свързаните с тях браншови и работодателски организации в подготовката и приемането на мерките за справяне с възникналите проблеми.

На следващо място се посочва необходимостта от участието в подобни консултации на представителите на централната и на местната администрация, след тях – на НПО с отношение към проблема и накрая – на синдикатите.

Визията на социалните субекти за това какви експерти са необходими, освен тези от областта, съответстваща на характера на кризата, най-често включва комбинация от няколко специалности.

Фигура 27

**Освен експерти в областта, в която е възникнала кризисната ситуация,
кой още трябва да взема участие в подготовката и приемането
на мерки за справяне
(отговор „да“ в %)**

Според болшинството (96,4%) от изследваните МСП, освен експерти в областта, в която е възникнала кризисната ситуация, участие в подготовката и приемането на мерки за справяне с нея трябва да взимат още най-вече експерти икономисти.

Повече от осем десети (81,7%) са на мнение, че трябва да се включат и представителите на бизнеса, а между две трети и три четвърти (69,9%) – управляващите.

Между една четвърт и една трета (29,7%) от фирмите са на мнение, че и НПО е необходимо да участват, а малко над една пета (20,6%) – да се включват и експерти медици.

Според 17% от предприятията, участие в подготовката и приемането на антикризисните мерки трябва да взимат експерти юристи.

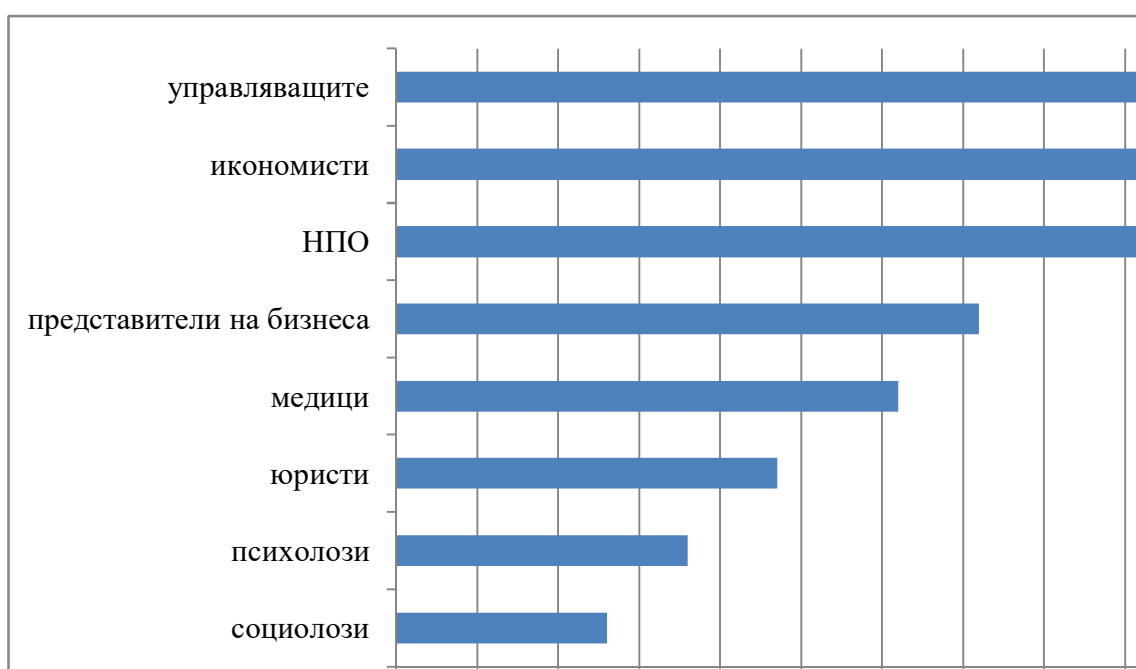
Включването на експерти социолози и психолози е посочено от незначителен брой фирми, близо до границата на стохастичната грешка, съответно от 3,6% за първите и 2,6% за вторите.

И според представителите на НПО, при възникнала кризисна ситуация, освен експерти от съответната област, при подготовката и приемането на мерки за справяне, трябва да участват и експерти от други сфери.

Фигура 28

Освен експерти в областта, в която е възникнала кризисната ситуация, кой още трябва да взима участие в подготовката и приемането на мерки за справяне

(отговор „да“, в %)

Безусловно и от всички тях се приема необходимостта от участие освен на управляващите, и на икономисти.

На следващо място е посочена необходимостта от привличане на представители на НПО – 93% и на бизнеса – 72%.

Вероятно под влияние на характера на кризата с COVID-19, 62% от интервюираните са посочили и медиците.

Доста по-малко, но все пак значително повече отколкото при представителите на бизнеса, са указали необходимостта от включване на юристи – 47%, психолози – 36% и социолози – 26%.

Що се отнася до професионалния профил на хората, които представителите на **държавната администрация** разпознават като необходими участници в подготовката и приемането на мерки за справяне с кризисни ситуации, освен експертите в областта, са най-често икономистите и на следващо място – юристите. За необходимостта от привличането им са единодушни представителите на министерствата и областните администрации. Подкрепят го и около половината от представителите на общините, РЗИ и РУО.

Управляващите са посочени на първо място от представителите на властта – министерствата и областните управи. Подкрепата от страна на специализираните институции като РУО и РЗИ е по-слаба. Най-вероятно под влияние на опита си с въздействието на ситуацията върху подрастващите, всички представителите на РУО са се изказали за привличане и на психолози. Включването на социолози е по-слабо застъпено – най-вече от представителите на министерствата и някои РЗИ.

За привличане на представители на бизнеса са заявили интервюирани от областните и местни администрации и доста по-малко от другите институции. Още по-рядко сред взимашите решения в кризисни ситуации се виждат представителите на НПО – от около половината от представителите на министерствата и областните управи, и още по-малко от останалите.

Извод: Виждането за успешно справяне с кризи включва участие в изработването и приемането на мерките за преодоляване на възникналите трудности на по-широк кръг от специалисти. Бизнесът определено фокусира очакванията си за работещи и успешни решения върху икономисти, представители на бизнеса и управляващите. Явно, според фирмите, това са субектите, които биха могли да предложат и да вземат ефективни и работещи решения на проблемите, които могат да възникнат в резултат от кризите в тяхната собствена дейност.

Според нас тази позиция изразява едно стеснено виждане, което не отчита взаимовръзките между отделните области на обществото и необходимостта от системен подход в управленския процес.

При представителите на НПО и държавната администрация личи по-широк хоризонт и макар необходимостта да се чуе гласа на психолози и социолози да не се осъзнава от определена част от респондентите, все пак застъпването на позицията е индикация за разбиране на сложността и комплексността на взаимодействията на социалните субекти и за взаимната свързаност на процесите в обществото.

Обяснение на различията между мненията на двете групи може да се търси не само в конкретния фокус на дейността им, но и в обусловеното от образователното равнище възприемане и осмисляне на обективната реалност. По своето образователно равнище представителите на НПО, почти всички са с висше образование, а има и с образователна и научна степен „доктор“. Всички представители на държавната администрация са с висше образование. Посочените групи респонденти далеч изпреварват представителите на МСП, при които само 36% са с висше образование.

Следва да се подчертае, че никой от представителите на държавните структури не е отрекъл необходимостта от привличане на бизнеса, НПО и гражданите. При конкретизацията на кои етапи от работата по справяне с кризи да участват те, се вижда ролята, която им се отрежда. Най-често интервюираните представители на държавната администрация, особено от областните администрации, ги виждат като участници на етапа на изпълнение на предприети мерки. На следващо място – макар и определено по-малко – при формулирането на мерките. Най-много за тяхно участие на този етап са се изказали от министерствата и областните управи, около половината от представителите на РУО и малко от РЗИ. Практически само министерствата ги виждат като участници в процеса на мониторинг и оценка на мерките.

Според 62% от изследваните МСП, най-удобен за бизнеса механизъм на взаимодействие с администрацията в случаите на кризи е този, включващ комбинация от различни методи.

На второ място, посочен от почти половината (49,7%) от анкетираните представители на МСП, като предпочитан механизъм на взаимодействие е този, при който администрация предоставя информация на бизнеса по теми и политики, които са в тяхната сфера на дейност.

Писмените консултации чрез изпращане на писма с искане за писмено становище са избрани от малко над една пета от респондентите (20,9%).

Изграждането на бързи работни групи е механизъм, посочен като удобен за бизнеса от малко над една десета (10,8%) от фирмите, бързите онлайн консултации са избрани от 7,2%, а организацията на спешни срещи и семинари – от 6,2%.

Фигура 29

Какви механизми на взаимодействие с администрацията смятате, че са най-удобни за бизнеса и НПО в случаите на кризи

(отговори “да”, в %)

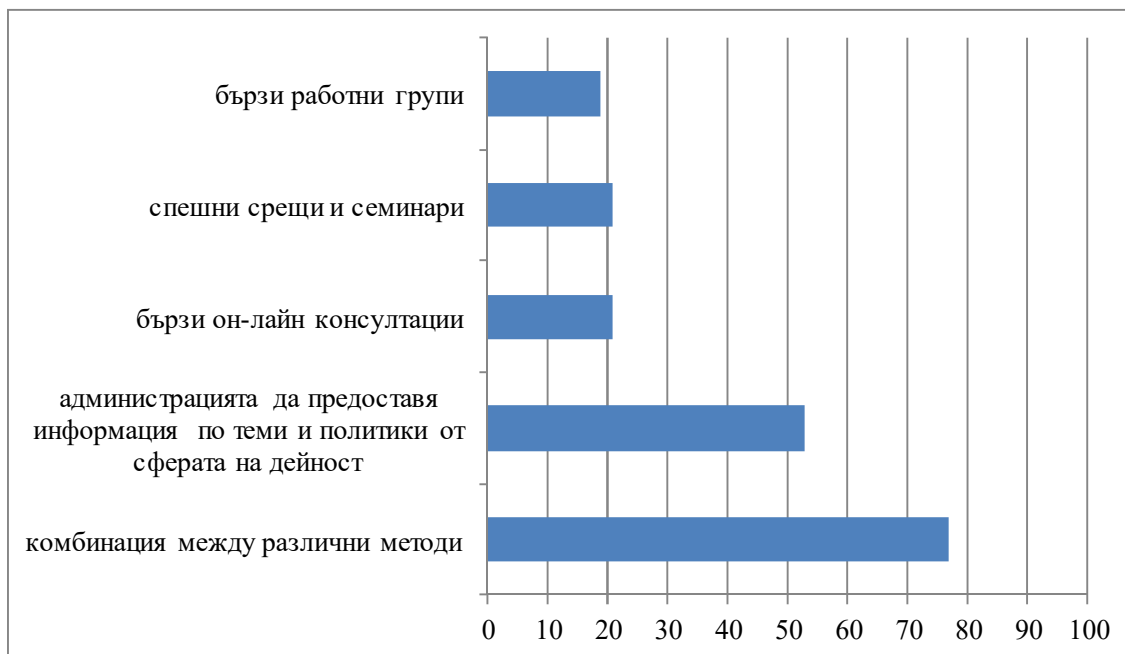
За **НПО** масово предпочитанията са за използване на набор от няколко метода – 77%.

При диференциране се очертава превес на предпочитанията (53%) администрацията да предоставя информация на бизнеса по теми и политики, които са в тяхната сфера на дейност.

Около една пета се изказват в полза на формирането на бързи работни групи, спешни срещи и семинари, бързи он-лайн консултации.

Какви механизми на взаимодействие с администрацията смятате, че са най-удобни за бизнеса и НПО в случаите на кризи

(отговори “да”, в %)

Извод: Фирмите и НПО считат за удобни в случаи на кризи методи, които са адекватни на възникналата ситуация, комбинация от механизми на взаимодействие, които могат да осигурят гъвкавост, бързина, обхват и от там постигане на поставените цели.

За тях е много важно да получават информация за възникналите проблеми, писмени консултации и становища, бърза реакция от страна на администрацията, като се оказва, че онлайн консултациите не са визирани като най-удобен механизъм за подобен тип комуникация.

За разлика от бизнеса, вероятно поради спецификата на организацията на работата, НПО са доста по-отворени за формиране на работни групи, свикване на спешни срещи, бързи он-лайн консултации.

IV. ПРОБЛЕМИ, ПРОИЗТИЧАЩИ ОТ КРИЗИСНИТЕ СИТУАЦИИ

Почти половината от анкетираните МСП (49,3%) посочват като негативна последица, причинена от ограниченията по време на COVID-19, влошаването на материалното положение на персонала. Това са отрицателни въздействия, които са посочили най-много предприятия.

На второ място, като следствие от първото е напускането на персонал – 42,5%. Загубата на клиенти е засегнала 40,5% от интервюираните предприятия.

Между една пета и една четвърт (23,9%) са споделили, че са се изчерпали финансовите ресурси на фирмата, а малко над една десета (10,8%) са загубили доставчици.

Приблизително една пета (19,9%) от респондентите отбелязват, че не са претърпели негативни последици вследствие на ограниченията, като 13% от тях казват, че за тях не е имало отрицателни ефекти, а 6,9% - че не са имали ограничения в работата си.

Фигура 31

Какви негативни последици за фирмата и персонала ѝ предизвикаха ограниченията върху работата Ви по време на COVID-19?

(в %)

Според много голяма част от **НПО** (88%), за фирмите и организациите от бранша им ограничителните мерки са довели до негативни ефекти.

На първо място, със 73% е посочена загубата на клиенти. Това е логично като се знаят ограниченията за работа и придвижване, както и предвид влошеното финансово положение на значителна част от населението.

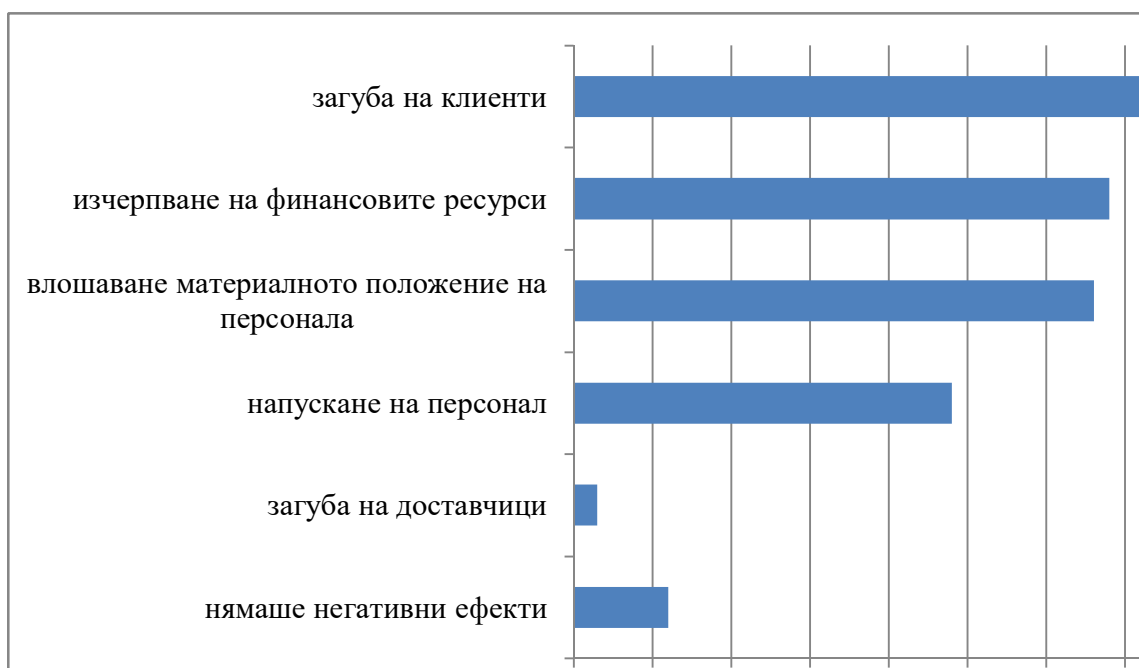
Предвидимо следва изчерпването на финансовите ресурси (68%) и влошаването на материалното положение на персонала (66%).

Почти половината интервюирани посочват и напускане на персонал.

Според 3% последица е и загубата на доставчици.

Фигура 32

**Негативни последици за фирмите от бранша и персонала им
от ограничения върху работата по време на COVID-19
(в %)**

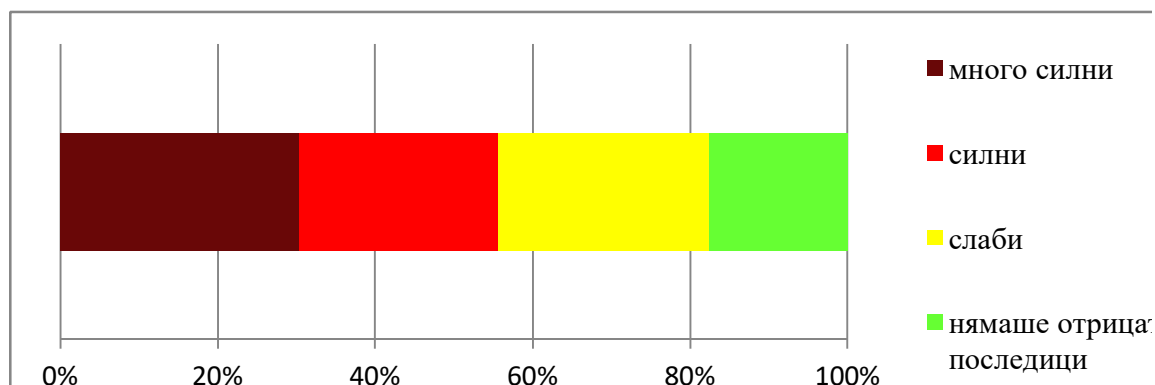

Под една трета (30,4%) от анкетираните предприятия преценяват отрицателните ефекти от ограничителните мерки във връзка с COVID-19 за бизнеса им като много силни.

Една четвърт са тези, които ги оценяват като силни, а 26,8% - като слаби.

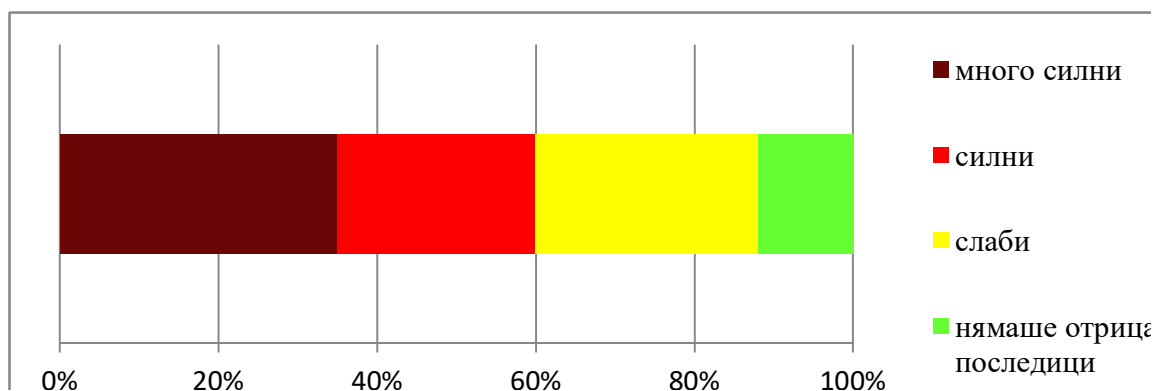
За останалите ограничителните мерки не са имали отрицателен ефект.

**Доколко силни бяха отрицателните ефекти от ограничителните мерки
във връзка с COVID-19 за бизнеса Ви?**
(в %)

Според най-голяма част от представителите на НПО, последиците са били много силни – 35%, а според още 25% - силни. Като слаби се преценяват от 28%.

**Доколко силни бяха отрицателните ефекти от ограничителните мерки
във връзка с COVID-19 за бранша Ви?**
(в %)

Изводи: По-голямата част от МСП са претърпели негативни последици вследствие на ограниченията, наложени им по време на COVID-19, които се изразяват най-вече във влошаване на материалното положение на персонала, което, от своя страна, е довело до напускане на персонал. Ограниченията са довели и до загуба на клиенти за две пети от фирмите. Поради всичко това повече от половината от анкетиранияте преценяват отрицателните ефекти за бизнеса им от ограничителните мерки като силни и много силни.

Още по-песимистични са преценките на НПО, визиращи различните последици. При преценката на тежестта обаче, мненията им са сходни.

Преценявайки по основни параметри компенсациите във връзка с COVID-19, болшинството от изследваните МСП (95,4%) споделят, че размерът им е бил много малък.

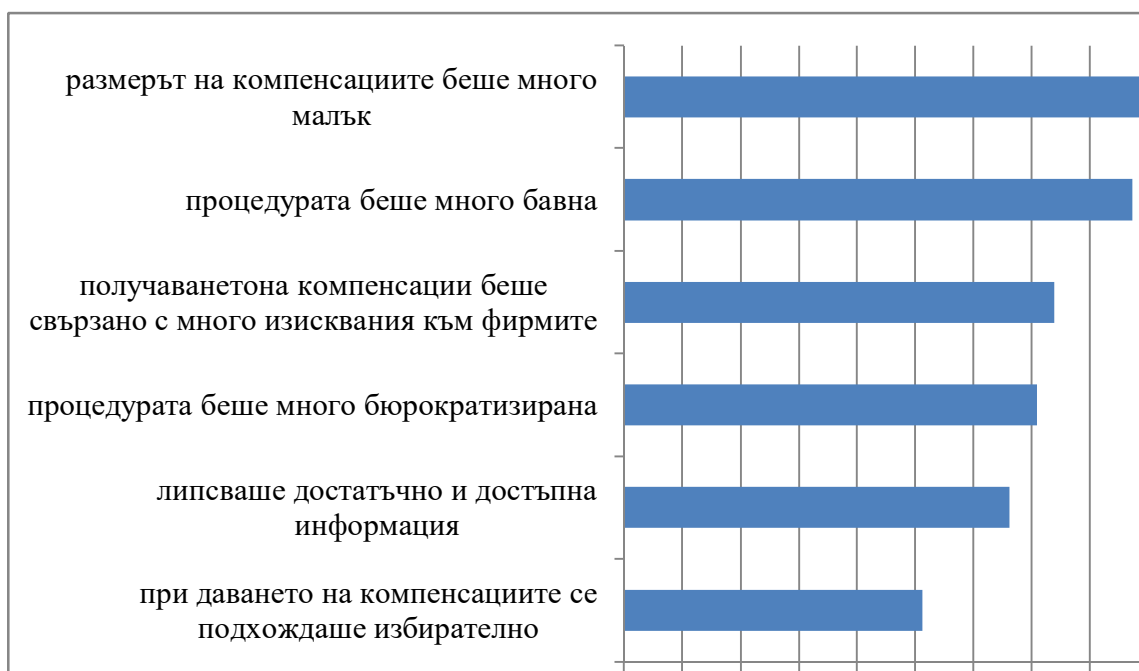
Според 87,3% процедурата е била много бавна, малко под три четвърти (73,9%) твърдят, че получаването им е било свързано с много изисквания към фирмите, а за 70,9% процедурата е била много бюрократизирана и са се изисквали много документи.

Според две трети от анкетираните (66,2%) е липсвала достатъчна и достъпна информация за компенсаторните мерки, а повече от половината (51,1%) са на мнение, че при даването на компенсациите се е подхождало избирателно.

Фигура 35

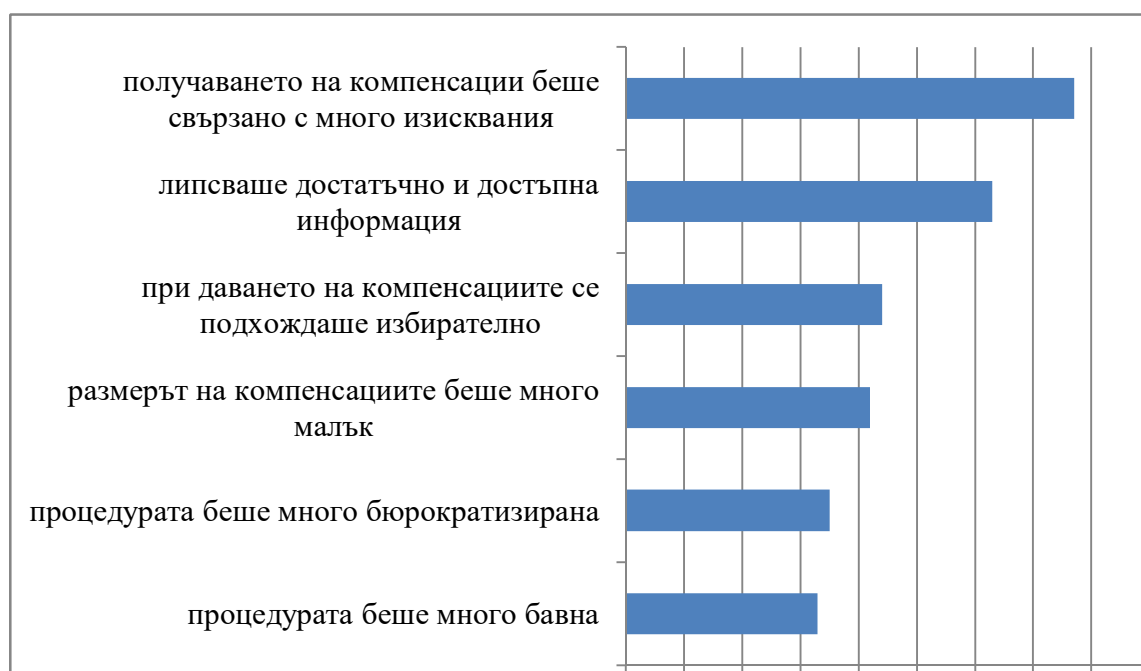
Какво е мнението Ви за компенсаторните мерки във връзка с COVID-19?

(отговор „да“ в %)

Какво е мнението Ви за компенсаторните мерки във връзка с COVID-19 за бранша Ви?

(в %)

Най-голяма част (77%) от представителите на **НПО** смятат, че получаването на компенсации е било свързано с много изисквания към фирмите (например да нямат просрочени задължения към бюджета и пр.) и това реално е редуцирало кръга на бенефициентите.

Почти две трети (63%) са на мнение, че е липсвала достатъчно и достъпна информация. Не малко разпространено е и твърдението, че при даването на компенсациите се е подхождали избирателно – 44%.

Почти толкова са и респондентите, според които размерът на компенсациите е бил малък. Повече от една трета от тях са на мнение, че процедурата е била силно бюрократизирана и са се изисквали много документи и справки (35%), както и че е била доста бавна (33%).

Обратно, мнението на представителите на **държавните институции** за компенсаторните мерки и прилагането им е определено положително. Министерствата и повечето представители на областните администрации категорично отхвърлят твърдението, че получаването им е било свързано с много изисквания към фирмите и това реално е намалило възможността да бъдат получени.

Наблюденията на представителите на РЗИ и повече на РУО ги ориентират към частична подкрепа на тази критика към компенсационните мерки. Представителите на министерствата категорично не приемат и преценката, че процедурата е била много бюрократизирана, изисквали са се много документи, справки и пр. Но в подкрепа на тази теза са половината от хората от областните и общински администрации и немалка част от тези от РУО.

Половината представители на областните администрации са и на мнение, че процедурата е била доста бавна. Твърдението, че размерът на компенсациите е бил малък среща слаба подкрепа – най-вече от около една трета от представителите на РЗИ. Причина за това е най-вероятно детайлната им информираност за огромните усилия на медицинския персонал, а и на тях, и преценката им, че те не са компенсирани адекватно.

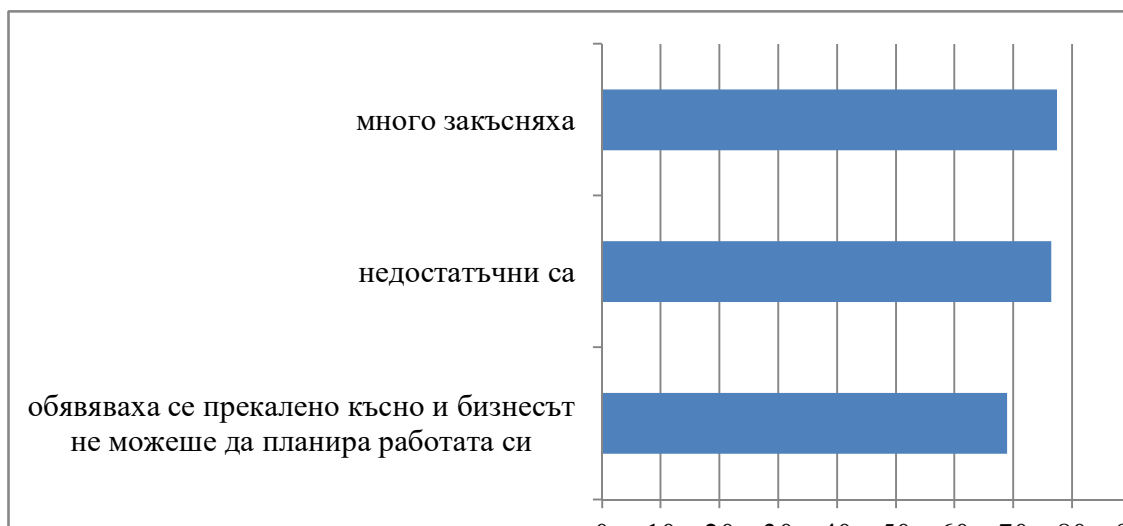
Според представителите на държавните институции, твърденията, че не е имало достатъчно информация и че се е подхождало избирателно, нямат основание.

Критичност има и по отношение на оценките за компенсациите за високите цени на енергоносителите.

Фигура 37

Какво бихте казали за компенсациите за високите цени на енергоносителите?

(отговори „да“ в %)

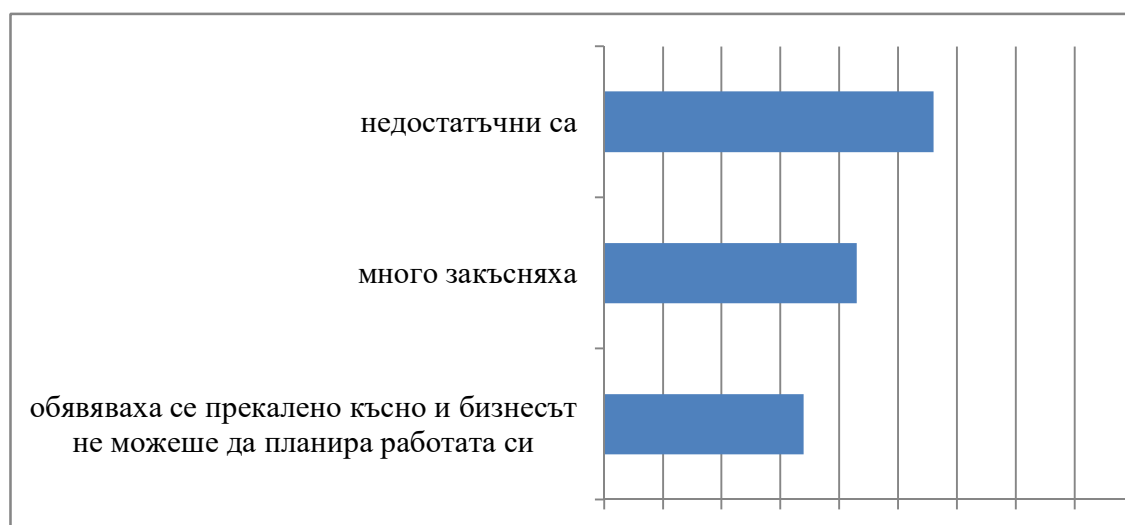

Най-много от представителите на МСП ги определят като много закъснели (77,5%), а за 76,5% те са недостатъчни. Между две трети и три четвърти (68,9%) твърдят, че те са обявявани прекалено късно, което е пречило бизнеса да планира и организира работата си.

Критичните оценки са доста разпространени и сред представителите на НПО.

Какво бихте казали за компенсациите за високите цени на енергоносителите?

(в %)

За най-голяма част от тях, повече от половината (56%), мерките са недостатъчни. За 43% приемането и въвеждането им е много закъсняло. Критиките на 34% са свързани със закъсненията в периодичното обявяване на конкретните им параметри и следващата от това невъзможност на бизнеса да планира и организира работата си.

За отбелязване е, че представителите на министерствата категорично не приемат такива оценки. За разлика от липсата на критични мнения от страна на централната администрация, повечето областни и общински администрации са съгласни с преценката, че мерките са закъснели. Подкрепят ги и доста от РУО и РЗИ. Че са недостатъчни е мнение, което среща подкрепа сред местните власти. Те се присъединяват в още по-голяма степен към позицията за забавяне при обявяването им.

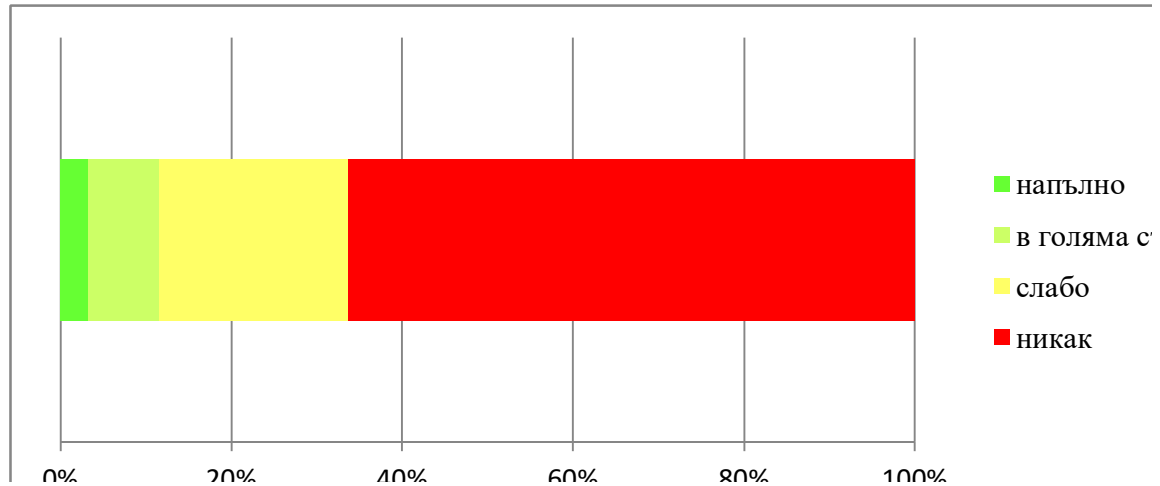
Относно компенсирането чрез мерките, две трети от МСП твърдят, че правителствените мерки никак не са успели да компенсират понесените вреди от ограничителните мерки за COVID-19, а между една пета и една четвърт преценяват, че са били компенсирани слабо.

Малко над една десета от интервюираните предприятия (11,5%) смятат, че са били компенсирани за загубите си, като 8,2% - в голяма степен, а 3,3% - напълно.

Фигура 39

За Вашата фирма, доколко правителствените мерки успяха да компенсират понесените вреди от ограничителните мерки за COVID-19?

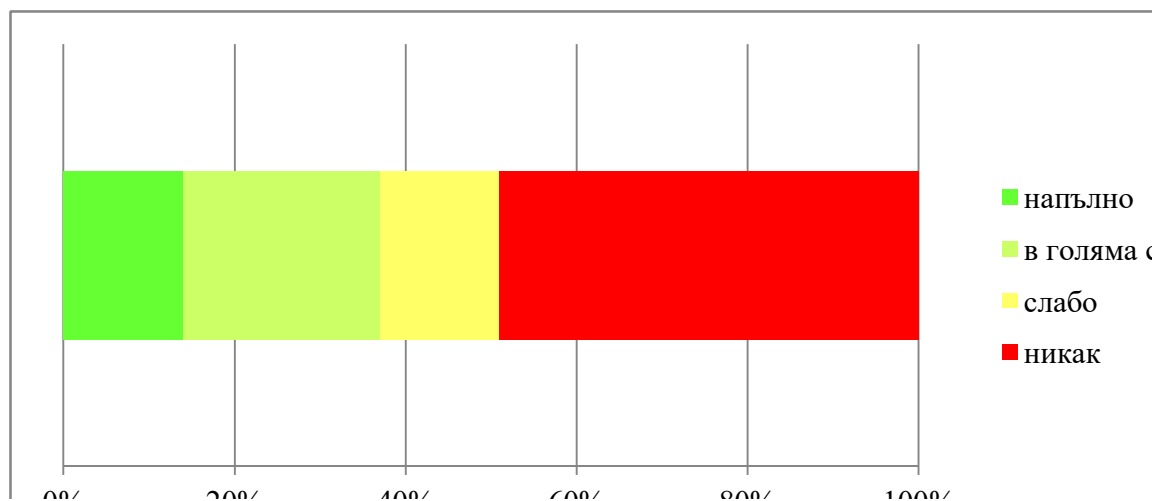
(в %)

Преценките на представителите на НПО за това доколко мерките на правителството са успели успешно да компенсират понесените от бизнеса в съответните области вреди са различни.

Фигура 40

За Вашия бранш, доколко правителствените мерки, насочени към бизнеса, успяха да компенсират понесените вреди?

Според най-голяма част – 49% те никак не са успели.

Други, почти една четвърт, обаче преценяват, че вредите са в голяма степен компенсирани.

Мнението на 14% е, че компенсирането е слабо.

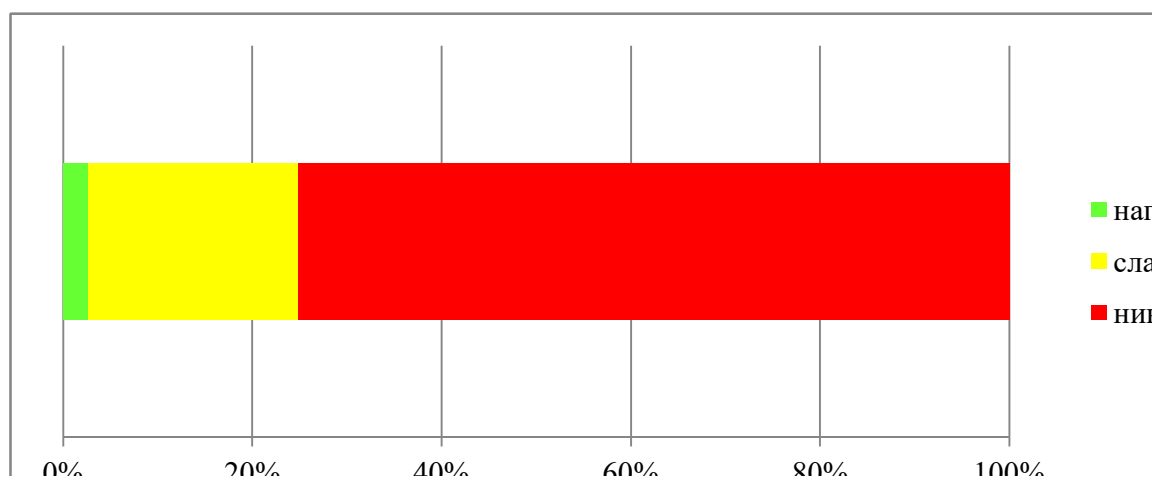
Три четвърти от респондентите от МСП преценяват, че правителствените мерки никак не са успели да компенсират вредите, които те са понесли вследствие поскъпването на енергоносителите, докато между една пета и една четвърт (22,2%) сочат, че са били слабо компенсирани.

Едва 2,6%, според собствената им преценка, са били напълно компенсирани за загубите си.

Фигура 41

За Вашата фирма, доколко правителствените мерки успяха да компенсират понесените вреди от поскъпването на енергоносителите?

(в %)

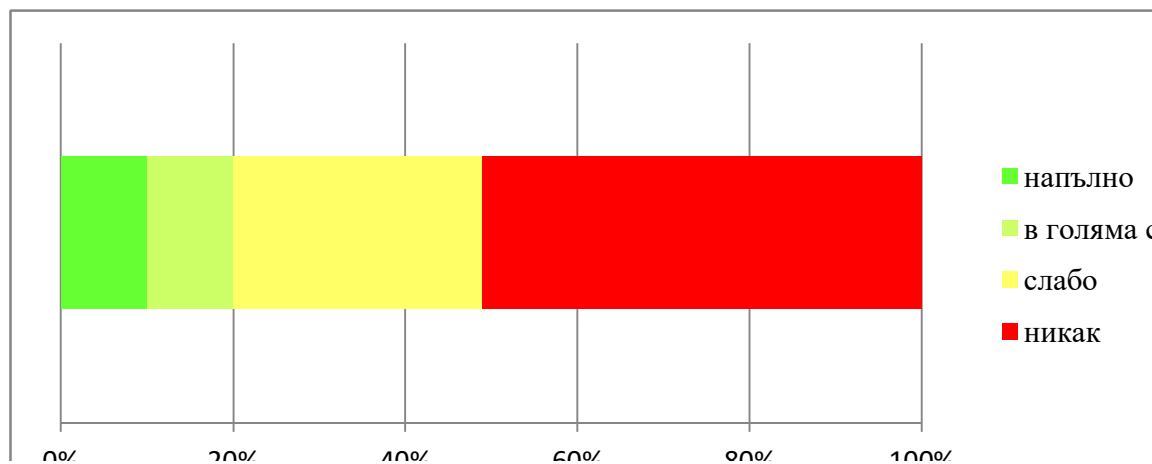

Според НПО компенсацията на понесените загуби в техния сектор също е слаба. Тя е пълна само според 10%. Още толкова определят, че тя е постигната в голяма степен.

Според 29% е малка, а 51% директно заявяват, че няма никаква компенсация.

За Вашия бранш, доколко правителствените мерки, насочени към бизнеса, успяха да компенсират понесените вреди от високите цени на енергоносителите?

(в %)

Установилото се, в резултат на кризите и опитите за минимизирането им, положение кара значителна част от хората да са песимисти за бъдещето. Повече от половината от изследваните МСП (51,6%) виждат проекция на отрицателните ефекти и в бъдеще като очакват и бъдещи негативни последици за бизнеса си поради дисбаланс между претърпените щети и получените компенсации във връзка с ограничителните мерки заради COVID-19, докато под половината (48%) не очакват такива. В този случай НПО са по-оптимистично настроени. От тях 39% очакват, че негативните последици ще имат продължение и напред във времето.

По отношение на последиците за бизнеса, поради дисбаланса между щети и компенсации във връзка с високите цени на енергоносителите, между половината и две трети от предприятията (56,9%) не очакват негативни последици за бизнеса си а, 43,1% очакват такива. Представителите на НПО са по равно разделени в очакванията си. Половината са на мнение, че такива ще има, докато другата половина не очакват.

Изводи: Резултатите от изследването показват, че над половината от анкетираните предприятия преценяват компенсаторните мерки във връзка с COVID-19 в една или друга степен като незадоволителни, като се посочват малкия размер на компенсациите, тромавата и бюрократизирана процедура, многото изисквания, липсата на достатъчно и достъпна информация и избирателния подход при даването на компенсациите. Това означава, че компенсациите не покриват техните загуби, а компенсаторните мерки и процедурите по кандидатстването и получаването им не съответстват на техните очаквания.

Според МСП компенсациите за високите цени на енергоносителите не изпълняват предварителните очаквания и не подпомагат бизнеса им, защото са закъснели, недостатъчни и обявени прекалено късно. И макар че по-малко от половината от МСП очакват за тях да има негативни последици от дисбаланса на щети и компенсации, делът им, а от там и абсолютният им брой е достатъчно голям, за да изисква повишено внимание. Още повече, че малкият бизнес в много случаи е основен, а и единствен доход за голям брой домакинства.

ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Дали, как и в каква степен българските малки и средни предприятия са били включени в процеса по въвеждане, реализация и наблюдение на ограничителните и компенсаторните мерки, свързани с пандемията от COVID-19?

Изследването показва, че ограничителните мерки във връзка с COVID-19 са били изработени, въведени и изпълнени практически без да бъдат съгласувани с представителите на малкия и среден бизнес у нас, който се оказва и най-потърпевш от пандемията и предизвиканата от нея поредица от кризи – здравно-медицинска, икономическа, социална, личностно-психическа и др. Най-слабо е участието на МСП в наблюдението и контрола върху спазването им.

Макар и да са се обърнали само към малко над една десета част от МСП, именно местната власт и браншовите организации са тези, които са потърсили мнението на фирмите при подготовката на ограничителните мерки. Държавните институции на централно и регионално равнище, както и други НПО са пренебрегнали мнението на представителите на МСП. Това означава, че ограничителните мерки не са били обмислени и съгласувани с фирмите и съотнесени към техните интереси, следователно те са изготвени и наложени без тяхно участие. В хода на процеса комуникацията е била преди всичко между държавните институции на централно ниво. Тя е била интензивна, но в голяма степен ограничена в затворения кръг на това ниво на йерархичната структура на държавните институции.

Симптоматично е, че над една пета от малките и средни предприятия не са имали желание да участват в консултации по въвеждането на ограничителните мерки по времето на COVID-19, като тази тяхна пасивност до голяма степен е породена от обстоятелството, че повечето фирми и в други случаи не са търсени за мнение и не са били приобщавани към консултации и подготовка на управленски решения. Независимо от причините и основателността им, това означава, че над една пета от МСП у нас са пасивни по отношение

на жизненоважни за бизнеса им решения. На другия полюс са доста по-малка част, които имат желание да участват в обсъждания, но се чувстват пренебрегнати и изолирани.

Едва под една десета от анкетираните предприятия са участвали с конкретни предложения в обсъжданията и са проявили активност във взимането на важни за бизнеса им решения.

Тревожен е фактът, че незначителен дял от направените съществени предложения от страна на фирмите и НПО са били взети под внимание, което в никакъв случай не стимулира активността им и е източник не само на пасивност, но и на неудовлетвореност от резултатите от обсъжданията и от взетите решения и отчужденост при прилагането им.

Освен, че по-голямата част от МСП и НПО не са участвали в подготовката, въвеждането, изпълнението, наблюдението и контрола върху спазването на ограничителните мерки по време на COVID-19, значително голяма част от тези, които все пак са били включени в процеса оценяват участието си като формално.

В крайна сметка се оказва, че огромната част от МСП са изолирани от решаването на проблеми, които пряко и силно ги засягат.

И при подготовката на компенсаторните мерки във връзка с COVID-19, и при тези, свързани с повишените цени на енергоносителите около девет десети от интервюираните представители на МСП не са били потърсени за мнение, а към тези, към които са се обърнали, това е направила най-вече местната власт и браншови организации. Според думите на представителите на бизнеса, почти изключение е мнението им да е поискано от държавни институции.

В този аспект се очертава известно разминаване между мненията и преценките за комуникацията между държавните институции и заинтересовани страни в лицето на МСП и НПО. Според информацията от интервюираните се оказва, че отново комуникацията е била концентрирана в кръга на държавните институции и то най-вече на аналогично йерархическо ниво. И по двата повода взаимодействието между управленски органи и заинтересовани страни е било твърде ограничено по обхват.

Освен, че по-голямата част от предприятията и НПО не са участвали по никакъв начин в подготовката на компенсаторните мерки, не малко МСП и не са имали желание за това. Ниският относителен дял на тези, които посочват, че са участвали с техни конкретни предложения, както и делът на тези, които са били включени формално, обясняват и нежеланието за участие в подобни обсъждания.

Показателен за взаимодействието между управлението и заинтересованите страни е и фактът, че има, макар и невисок процент МСП и неколккратно повече НПО, които са имали желание да участват, но не са били включени.

Информацията по целия комплекс въпроси, характеризиращи различни страни на взаимодействието на социалните субекти, показва, че осъщественото по повод на компенсаторните мерки взаимодействие е далеч от оптималното. Мерките са разработени практически без участието на такива заинтересовани страни като МСП и НПО, които не са били включени нито за мнение по повод на компенсаторните мерки, нито при подготовката и въвеждането им, което в крайна сметка означава, че огромната част от МСП са изолирани от решаване на проблеми, които пряко и силно ги засягат. Практическото им изолиране, или най-малкото усещането за такова, е потенциал за генериране на отчужденост и недоволства.

Визията на представителите на малките и средни предприятия за реакции при кризи включва като необходимо и важно условие участието на бизнеса, включително и на МСП, на свързаните с тях браншови и работодателски организации в подготовката и приемането на мерките за справяне с възникналите проблеми и кризи. Тяхното участие в този процес е необходимо, наред с това на представителите на централната и на местната администрация, както и на браншовите организации и на други НПО.

Що се отнася до професионалния профил на хората, които се разпознават като необходими участници в подготовката и приемането на мерки за справяне с кризисни ситуации, освен експертите в областта, са най-често са сочени икономистите и на следващо място юристите. При представителите на НПО и държавната администрация личи по-широк хоризонт и макар необходимостта да се чуе гласът на психолози и социолози да не е широко разпространена, това е перспективна насока предвид сложността и комплексността на взаимодействията на социалните субекти и взаимната свързаност на процесите в обществото.

2. Проблеми от гледна точка на създаващите и контролиращите изпълнението на мерките в лицето на административните структури на държавните органи, така и от гледна точка на техните адресати - бизнеса и обществеността като цяло

Като цяло идентифицираните проблеми, които съществено повлияват дейността на огромна част от стопанските субекти в лицето на малките и средни предприятия и на заетите в тях, макар и преплитачи се, условно могат да се разделят на икономически (влошаване на финансовото състояние) и организационни (проблеми с персонала и доставчиците).

По-голямата част от МСП са претърпели негативни последици вследствие на ограниченията, наложени им по време на COVID-19, които се изразяват най-вече във

влошаване на материалното положение на персонала на предприятията, което, от своя страна, е довело до напускане на служители и ориентацията им към търсене на реализация в други, по-малко рискови сектори или в чужбина. Ограниченията са довели и до продължителна загуба на клиенти за две пети от фирмите, което резултира във влошаване на финансовите резултати. Поради всичко това повече от половината от анкетираниите преценяват отрицателните ефекти за бизнеса си от ограничителните мерки като силни и много силни. Преценките на НПО, визиращи различните последици за предприятията и организациите в сектора им са още по-песимистични. При оценката на тежестта обаче, мненията им са сходни.

Преценката на резултатите от компенсаторните мерки безусловно е свързана с техния размер, с правилата и организацията на прилагането им. Резултатите от изследването показват, че над половината от анкетираниите предприятия преценяват компенсаторните мерки във връзка с COVID-19 в една или друга степен като незадоволителни и неотговарящи на очакванията им.

Най-голяма част от тях смятат, че получаването на компенсации е било свързано с много изисквания към фирмите (например да нямат просрочени задължения към бюджета и т.н.) и това реално е редуцирало кръга на бенефициентите. Почти две трети са на мнение, че е липсвала достатъчно и достъпна информация. Не малко разпространено е и твърдението, че при даването на компенсациите се е подхождало избирателно. Почти толкова са и респондентите, според които размерът на компенсациите е бил малък. Повече от една трета от тях са на мнение, че процедурата е била силно бюрократизирана, изисквали са се много документи и справки и като цяло е била доста бавна.

Обратно, мнението на представителите на държавните институции за компенсаторните мерки и прилагането им е определено положително. Министерствата и повечето представители на областните администрации категорично отхвърлят твърдението, че получаването им е било свързано с много изисквания към фирмите и това реално е намалило възможността да бъдат получени. Представителите на министерствата категорично не приемат и преценката, че процедурата е била много бюрократизирана, изисквали са се много документи, справки и пр. Но в подкрепа на тази теза са половината от хората от областните и общински администрации и немалка част от тези от РУО – т.е. такива, които са по-близо до бенефициентите.

Половината представители на областните администрации са и на мнение, че процедурата е била доста бавна. Твърдението, че размерът на компенсациите е бил малък

среща слаба подкрепа. Според представителите на държавните институции, твърденията, че не е имало достатъчно информация и че се е подхождало избирателно, нямат основание.

Според МСП и компенсациите за високите цени на енергоносителите не изпълняват предварителните очаквания и не подпомагат бизнеса им, защото са закъснели, недостатъчни и са обявени прекалено късно. За отбелязване е, че представителите на министерствата категорично не приемат такива оценки. Но за разлика от липсата на критични мнения от страна на централната администрация, повечето областни и общински администрации са съгласни с преценката, че мерките са закъснели. Подкрепят ги и доста от РУО и РЗИ. Че са недостатъчни е мнение, което среща подкрепа сред местните власти. Те се присъединяват в още по-голяма степен към позицията за забавяне при обявяването им.

3. Дали е бил постигнат необходимият баланс между ограничителни и компенсаторни мерки и практическите последици от наличието или липсата на такъв баланс?

По-голямата част от анкетираните фирми са на мнение, че правителствените мерки не са успели да компенсират понесените вреди от ограничителните мерки за COVID-19, както и тези, които са вследствие повишаването цените на енергоносителите или са на мнение, че са били компенсирани слабо. Според МСП компенсациите за високите цени на енергоносителите не изпълняват предварителните очаквания и не подпомагат бизнеса им, защото са закъснели, недостатъчни и обявени прекалено късно.

Установилото се в резултат на кризите и опитите за минимизирането им положение са в основата на песимистичните очаквания за бъдещето на значителна част от хората. Над половината от интервюираните представители на малки и средни предприятия очакват негативни последици за бизнеса си поради дисбаланс между щети и компенсации във връзка с ограничителните мерки заради COVID-19, а относителният дял на очакващите подобни последици за бизнеса си заради дисбаланс между щети и компенсации във връзка с високите цени на енергоносителите са над две пети. Очакващите негативни последици в първия случай са повече, отколкото във втория, което може би се дължи на обстоятелството, че високите цени на енергоносителите са проблем, възникнал през последната една година, а другият, свързан с ефектите от ограничителните мерки по повод на COVID-19, е със следствия, които продължават вече няколко години.

И макар, че по-малко от половината от МСП очакват за тях да има негативни последици от дисбаланса на щети и компенсации, делът им, а от там и абсолютният им брой

е достатъчно голям, за да изисква повишено внимание. Още повече, че малкият бизнес в много случаи е основен, а и единствен доход за голям брой от домакинствата в България.